

DĚJINY
VIKINGŮ
DĚTI
JASANU
A JÍVY

NEIL PRICE

„O světě vikingů byly vydány tisíce knih,
ale tato je bezesporu tou nejlepší z nich.“

SUNDAY TIMES

DĚTI
JASANU
A JÍVY

Copyright © 2020 by Neil Price

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Ondřej Frühbauer, 2023

Cover © Chin-Yee Lai, 2023

© DOBROVSKÝ s. r. o., 2023

ISBN 978-80-277-3733-8 (pdf)

DĚTI
JASANU
A JÍVY
DĚJINY VIKINGŮ

NEIL PRICE

přeložil Ondřej Frühbauer

Věnováno *fylgím* nás všech

Obsah

JAZYKOVÉ POZNÁMKY	17
PŘEDMLUVA: NAPLAVENINA	19
ÚVOD: PŘEDKOVÉ A DĚDICI	25

STVOŘENÍ MIDGARDU

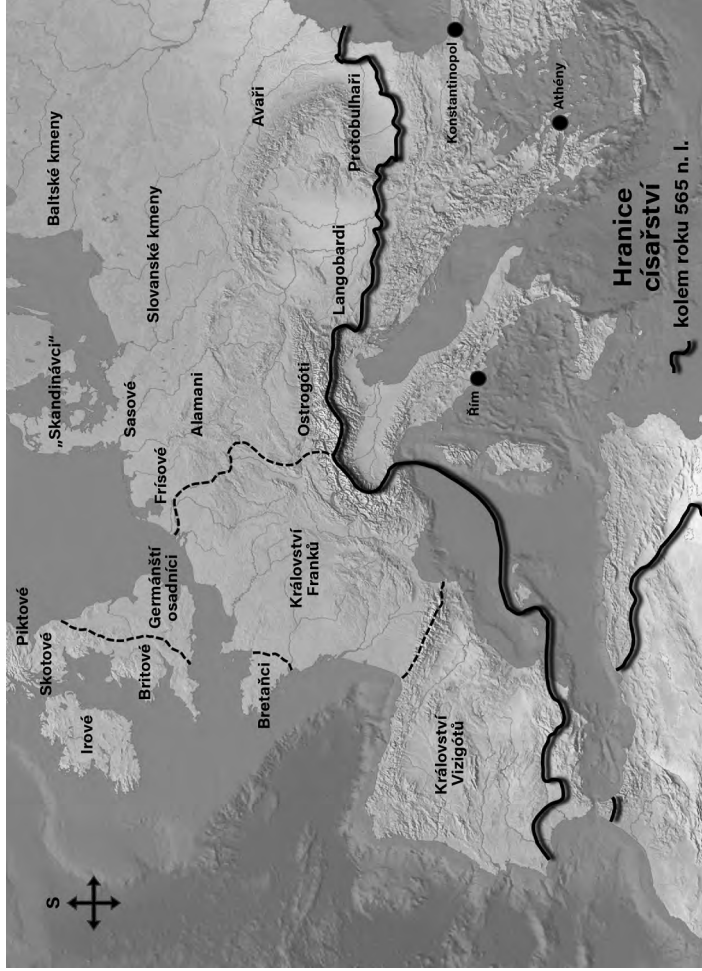
1 DOMOV JEJICH PODOB	47
2 VĚK VICHŘŮ, VĚK VLČÍ	77
3 PŘEDIVO SPOLEČENSTVÍ	117
4 HLEDÁNÍ SVOBODY	149
5 PŘEKRAČOVÁNÍ HRANIC	161
6 MOCENSKÉ NÁSTROJE	185
7 SETKÁNÍ S JINÝMI BYTOSTMI	208
8 SPOLEČENSTVÍ MRTVÝCH	227

FENOMÉN VIKINGŮ

9 VPÁDY	269
10 MARITORIA	282
11 BRATRSTVO VÁLEČNÍKŮ	301
12 HYDRARCHIE	325
13 DIASPORA	350

NOVÉ SVĚTY, NOVÉ NÁRODY

14	ZLATÝ VĚK PASTEVČŮ OVCÍ	369
15	STŘÍBRO, OTROCI A HEDVÁBÍ	382
16	POKUSY S MONARCHIÍ	421
17	ZEMĚ OHNĚ A ZEMĚ RÉVY	448
18	MNOHÉ KONCE DOBY VIKINGSKÉ	466
	DOSLOV: HRY	475
	ODKAZY	481
	PODĚKOVÁNÍ	533
	REJSTŘÍK	538

Mapa 1.

Zjednodušená politická a etnografická mapa Evropy kolem roku 565 n. l., která ukazuje změny, k nimž došlo v důsledku krizí předělských dekad. Hranice Východořímské říše jsou znázorněny v podobě, jakou zaujímaly v čase smrti císaře Justiniána. Mapu vytvořil Neil Price.

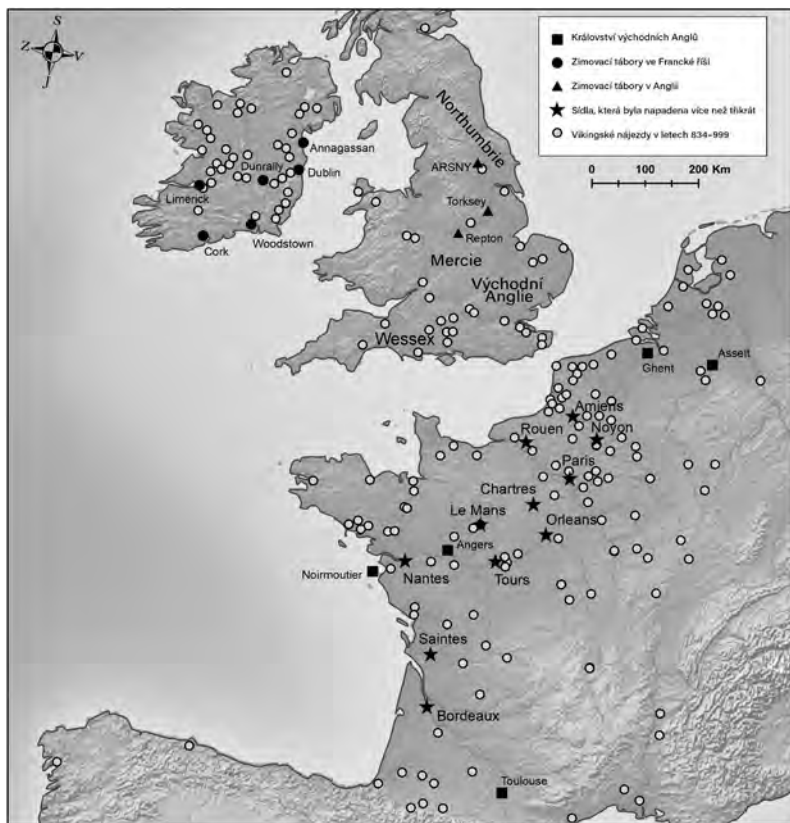
Mapa 2.

Uskupení skandinávských kmenů, soudní okresy a království. Zpracováno podle různých zdrojů z let 500–1350 n. l., včetně Getiky od byzantského autora Jordana (cca 551 n. l.) a anglické básně Widsith z 10. století. Mapa: autor a © Ingvald T. Bøckman a Frode Iversen, Muzeum kulturní historie, univerzita v Oslu, užito s laskavým svolením.

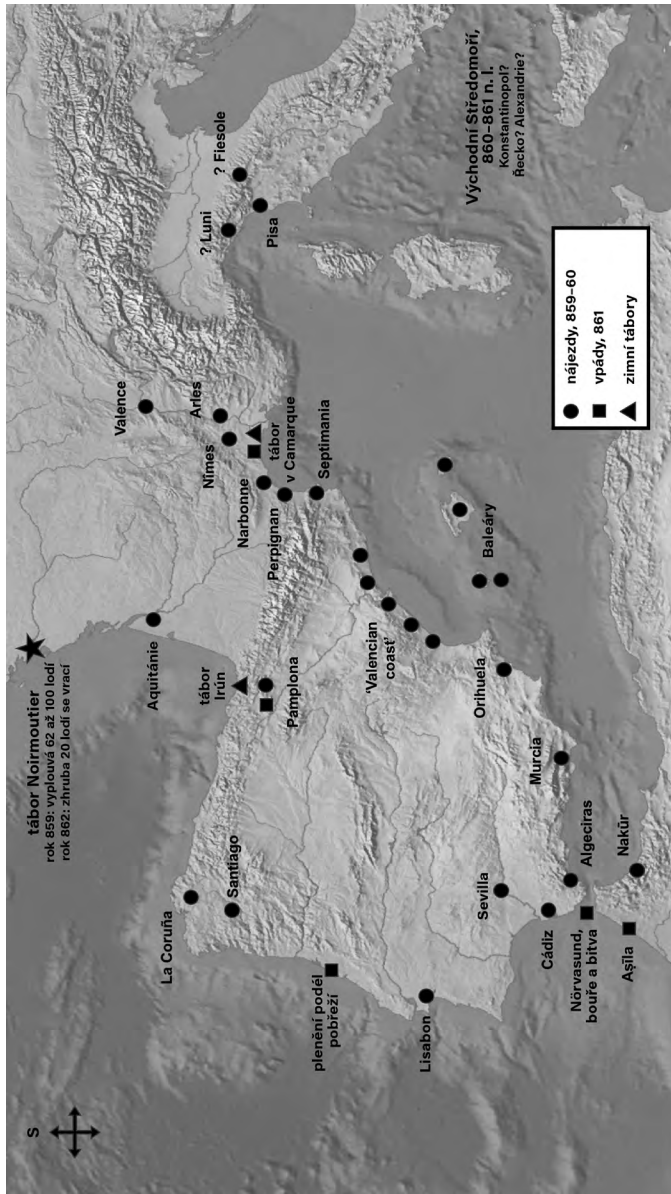
Мапа 3.

Místa napadená během první fáze vikingských výbojů v letech 793–833 n. l., s vyznačením evropských pobřežních emporií a hlavních osídlení ve Skandinávii. Mapu vytvořili Ben Raffield a Daniel Löwenborg.

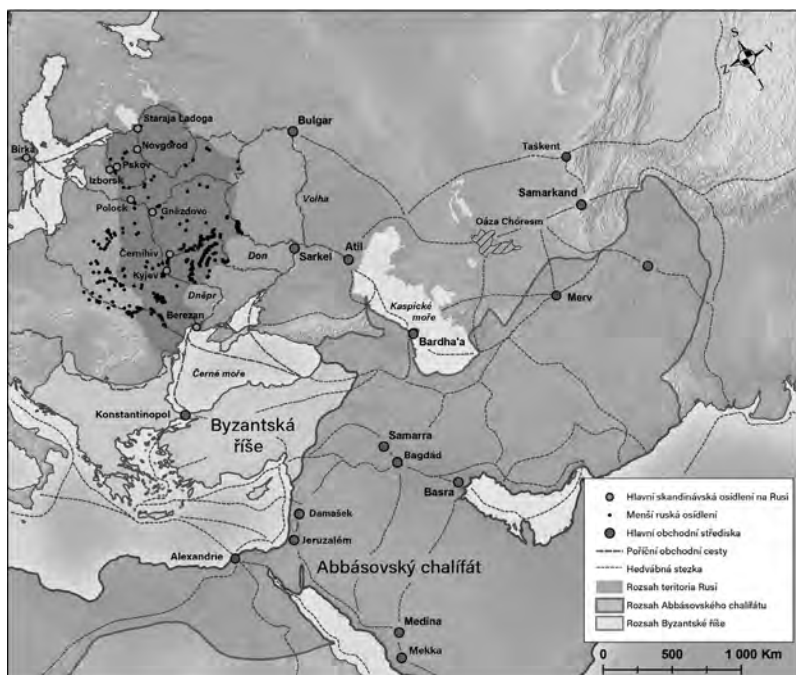
Mapa 4.

Následné vikingské útoky na Britské ostrovy a Franckou říši v letech 834–999 n. l.; znázorněny jsou i tábory vybudované v Irsku, v Anglii a na evropském kontinentu. Mapu vytvořili Ben Raffield a Daniel Löwenborg.

Mapa 5.

Velký nájezd na Středozemí, který se odehrál přibližně v letech 859–862, údajně pod vedením Björna Železného boka a Hásteina. Velká flotila se plavila ze své základny v Noirmoutieru v ústí Loiry na jih, podél pobřeží Francie až do Středozemního moře. O tři roky později se třetina lodí vrátila domů; mořeplavci očividně pobývali kdesi na východě Středozemního moře a poté se probíjeli zpět Gibraltarem (Nörvasundem). Mapu vytvořil Neil Price.

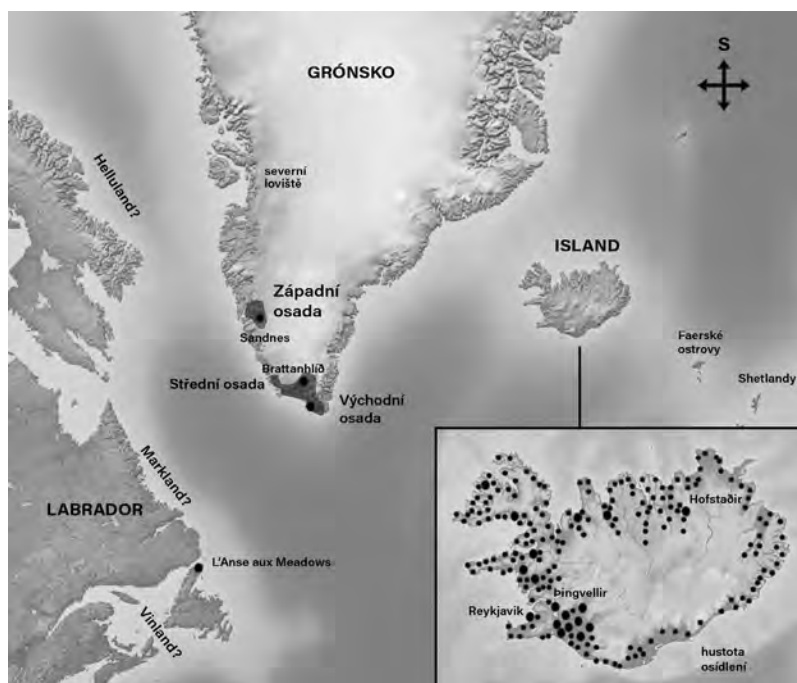
Mapa 6.

Východní část vikingské diaspory, Byzanc, stepi a vzdálenější kraje. Poříční plavební trasy vedoucí z Baltu do Černého moře, ovládané Rusy, byly napojené na karavany Abbásovského chalífátu a na Hedvábnou stezku, takže dosahovaly do vzdálených končin Asie. Mapu vytvořili Ben Raffield, Daniel Löwenborg a Neil Price.

Mapa 7.

Pozdní údobí doby vikingské ve Skandinávii a v Severním moři, od doby vlády Haralda Modrozuba (cca 960–987) k „říši“ Knúta Velikého (cca 1016–1035). Znázorněna je šesti-
ce známých okrouhlých pevností „trelleborského“ typu: (1) Aggersborg, (2) Fyrkat, (3)
Nonnebakken, (4) Trelleborg, (5) Borgring, (6) Borgeby. Mapu vytvořili Ben Raffield
a Daniel Löwenborg.

Mapa 8.

Skandinávci v severním Atlantiku. Island byl osídlen kolem roku 870 a rychle se tu uchytila rozsáhlá populace. O pouhé století později založili kolonisté z Islandu Východní a Západní osadu v Grónsku a plavili se do východní Kanady. Přesnou polohu krajů, které nazývali Hellulandem a Marklandem můžeme jen odhadovat; v L'Anse aux Meadows na Newfoundlandu se však dochovaly pozůstatky jediného potvrzeného severského osídlení na půdě Severní Ameriky. Mapu vytvořil Neil Price.

JAZYKOVÉ POZNÁMKY

Velká část této knihy se zabývá bytostmi, místy a koncepty, jejichž jména, která se dnes užívají, pocházejí buď ze staroseverského jazyka (což je souhrnný termín pro složitou paletu dialektů a lingvistických větví z Islandu a Skandinávie, pramenících ve středověku i starších dobách), nebo z moderních severských jazyků. Orientace v takovém jazykovém prostředí může být obtížná, protože neexistuje jednoduchý způsob, jímž by bylo možné stanovit ustálený přepis v jiných jazycích, a zároveň podchytit všechny aspekty původní varianty. Dal jsem přednost čtivosti a konvenci před konzistencí a užitý jazyk je proto v několika ohledech zjednodušen.

Dvě písmena, užívaná v jazycích starého Severu (a moderního Islandu), byla převedena do formy běžné v evropských jazycích (s výjimkou případů, kdy cituji původní texty či užívám jistá jména). Prvním je písmeno Þ/þ neboli *thorn* (*trn*), vyslovované přibližně jako anglické „th“ ve slově *thin*. Dalším je Ð/ð neboli *eth*, vyslovované jako anglické „th“ ve slově *father*; v textu se obvykle mění na „d“. Podle téhož principu byla staroseverská dvojhlaska æ oddělena do podoby „ae“, kterou dnešní Islandané vyslovují jako „aj“, ve staroseverské době se vyslovovala jako široké „e“.

Ve jménech byla většinou zachována délka samohlásek, označovaná stejně jako v češtině čárkou: dlouhé á se v současné islandštině vyslovuje „au“, takže přídavné jméno *há* (vysoký) se vysloví jako „hau“; é zní jako „ej“, í si v češtině výslovnost uchovává, ó představuje vyšší, artikulovanější zvuk podobný „ou“ a obvykle na něm spočívá důraz; ú je dlouhé, hluboké a poněkud chraplavé. Stará severština užívá i samohlásku y, která se dnes vyslovuje přibližně jako „ýju“ s výrazně protaženým počátkem.

V názvech míst a osobních jménech užívám (pokud je to vhodné) moderní skandinávská písmena å, ä/æ, a ö/ø, přičemž je třeba

dbát na lehké rozdíly mezi švédštinou, dánštinou a norštinou. Ta se vyslovují následovně: å se blíží „ó“, ä/æ dlouhému „é“ a ö/ø zase hlubší hlásce na pomezí „o“ a „e“. Švédské písmeno ö je užito i místo ø, staroseverského o s ocáskem.

V některých akademických pracích (včetně celé řady mých vlastních) bývá staroseverský nominativ¹ užítý pro vlastní jména, i když to je v kontextu některých moderních jazyků gramaticky sporné. Nejběžnějším příkladem takového užití je pravděpodobně jméno boha Óðinna. Až na drobné výjimky užívám v těchto a podobných případech (jako u jeho syna Þorra) běžný moderní přepis, tedy „Ódin“ a „Thór“.

Užité citáty ze staroseverských pramenů jsou obvykle pouze přeložené, bez původního textu, ačkoliv na některých místech jsem zejména v případě básní ponechal i středověké znění. Když vikingskou poezii recitujete ve správném rytmu a vhodném prostředí, chutná na jazyku jako chladné železo a její komplexní verše se vrší na sebe jako vrstvy jinovatky – jsou zrádné, leč půvabné. V tomto jazyce se ukrývá cosi starého a pravdivého, třebaže mu můžeme porozumět jen skrze slova překladu, proto jsem připojil několik vybraných ukázek.

1 Staroseverština (i současná islandština) má speciální koncovku v nominativu maskulin a některých feminin: -r/-ur, která (podobně jako např. -us v latině nebo -os v řečtině) v dalších pádech odpadá. Vzniká tak pro nepoučeného čtenáře zmatek, neboť pokud se například hovoří o Sleipnim, může v nominativu narazit na tvar Sleipnir a u Ymiho na tvar Ymir. A jméno Týr se bude skloňovat v gen. Týa, dat. Týovi atp. V této knize se držíme jednotného pravidla pro přepis a dodržujeme staroseverské tvary nominativu, třebaže některá jména jsou z populární literatury známa bez onoho koncového -r (namátkou kladivo Mjöllni, had Jörmungand či vlk Fenri). (*pozn. red.*).

PŘEDMLUVA: NAPLAVENINA

Po písčitém pobřeží oceánu, který omývá zemský okruh, kráčí trojice mocných bytostí a zanechává za sebou dlouhou řadu stop, jež se vine jako had. Mořské vlny bijí do pobřeží, zuřivě pění a jejich hukot hřmí v uších oněch tří poutníků. Žádné jiné stopy v písku nejsou, neboť člověk se ještě nezrodil.

Ti, kdo tu kráčí, jsou bratři: Ódin, nejmocnější a nejstrašlivější z nich, a jeho bratři Vili a Vé. Nosí i mnoho dalších jmen, jak je zvykem v jejich božském rodu, známém jako Ásové.

Vládne tu klid a mír, zdání však klame, neboť vše okolo bylo stvořeno z krve a nebesa i země vznikly – doslova – z rozčtvrceného těla zavražděného. Místem činu je samotný vesmír. O tom vypráví znepokojivý, podivný příběh plný násilí a protimluvů, příběh, jehož smysl lze spíš vycítit, než vysvětlit a pochopit. My se do něj ponoříme, ale prozatím jej nechme stranou. Krvavé dílo stvoření bylo dokonáno a všude vládne klid. Tři Ásové jsou zvědaví a neúnavně zkoumají podstatu věcí, které kolem sebe nalézají. Vše je tu nové – co je asi tohle? A tohle? Bohové jsou však osamělí, neboť svět, v němž se ocitli, postrádá ducha, smysl i barvu.

Tu však Ódin s bratry dospěli až k samému okraji pevniny a tam, v příboji, cosi spatřili.

Příliv vyplavil dva velké kmeny – jinak je celé pobřeží prázdné, jen nekonečná nebesa se nad ním klenou. Ásové k nim přicházejí a s vypětím sil obracejí těžké špalky, ležící v písku. V té chvíli porozumí, co se ukrývá uvnitř, jako když sochař uží v nitru surového balvanu sochu, která čeká, až ji jeho dláto osvobodí. Bohové se pustí do díla a dřevo pod jejich rukama nabývá tvaru, odlétají odřezky i piliny. Ásové se na sebe usmívají, opojeni radostí z tvoření. Žvolna se objevuje to, co bylo ukryté uvnitř a silou božských prstů nyní nalezlo cestu ven. Tady je paže, tam noha a konečně tváře.

Nejprve se objeví muž – první člověk – a po něm žena. Bohové na ně shlížejí ze své výše. Nyní jedná Ódin: skloní se, dýchne jim do úst a tak jim

dá život. Oba dva zakašlou a začínají dýchat, stále jsou však lapeni v podobě dřeva. Vě poté otevře jejich oči a uši a umožní jim hýbat jazykem – muž a žena se však jen zmateně rozhlížejí a z úst jim plynou nesrozumitelné zvuky. Je to Vili, kdo jim dá dar rozumu a pohybu, oni povstanou a setřesou ze sebe zbytky kůry.

Nakonec jim bohové dají jména, v nichž se jejich podstata vtělí do slov. Muž je Askr, tedy jasan. Žena je Embla neboli jíva.²

První lidé na světě se kolem sebe v údivu rozhlížejí a naslouchají tichu, které vládne; potom je naplní hovorem, voláním a smíchem. Ukazují na oceán, nebesa i na les, všemu dávají jména a pak se opět smějí. Dají se do běhu a utíkají pryč od bohů, kteří za nimi hledí. Vždyť před nimi leží celý svět, jejich nový domov! Možná Ódinovi a jeho bratrům na rozloučenou zamávali, nebo snad ne, jistě je ale nevidí naposledy.

A z tohoto páru vzešel celý lidský rod až do současných dní.

Jen málo starobylých kultur se těší tak trvalému a všeobecnému zájmu jako vikingská civilizace. Stěží bychom dnes hledali někoho, kdo o nich ani neslyšel. Obyvatelé Skandinávie dokázali za pouhých tři staletí (přibližně v letech 750–1050) změnit severní část Evropy takovým způsobem, že následky jsou patrné dodnes. Proměnili politickou i kulturní mapu Evropy a zavedli nové principy obchodu, ekonomiky, osidlování i boje, které ovlivnily obrovskou část světa od asijských stepí až po východní pobřeží Ameriky. Dnes bývají Vikingové stereotypně vnímáni jako námořní lupiči a jejich symbolem jsou slavné drakkary, které se neočekávaně vynoří z mlhy u pobřeží a z nichž se vyrojí smečky berserků, které pálí, vraždí a loupí; dalším symbolem je pak dramatický „vikingský pohřeb“ na palubě hořící lodi. Jde jistě o kulturní klíšé, třebaže se v něm skrývá část pravdy. Skandinávci však na svých cestách šířili i nové nápady, technologie, postupy i víru, a tím přispěli k obohacení krajů, které objevili, i národů, s nimiž se setkali. Vliv nového prostředí postupně změnil i samotné Seveřany, kteří v odlišných prostředích kolonizovaných

2 O původu jména Embla panují dohady. Nejpřijímanější teorie je, že vzhledem k obsah mýtu se jedná také o jméno stromu (stejně jako Askr, o němž pochyby nejsou), neví se však, jakého přesně. Jisté je, že jde o jméno rodu ženského. Neil Price zvolil Jilm podle podobnosti mezi anglickým elm a Emblou. V českém překladu se řídíme gramatickým rodem, který považujeme u daného mýtu za důležitý, a proto volíme Jívu. (pozn. red.).

1. Vikingové viktoriánským očima. Tato mimořádná kresba od Lorenze Frøliche z roku 1895 zachycuje hostinu bohů a vztahuje se k staroseverské písni *Lokasenna*, neboli „Lokiho hádka“. Ásové tu připomínají něco mezi hodujícími barbary a poněkud upjatými hosty ze současnosti, kdežto Loki hraje roli „opilého strejdy“. Celá scéna je situována do rokokové místnosti a nad hodovním stolem visí zřejmě lustr.

zemí začínali žít jiným způsobem. Z malých, rozdrobených království jejich původní domoviny se časem staly národy a státy – Norsko, Švédsko a Dánsko – které přetrvaly do dnešních dnů, a tradiční víru Severanů postupně nahradilo křesťanství. Tento element, původně zcela cizorodý, od základu proměnil jejich náhled na svět i budoucnost celé Skandinávie.

V doslovném slova smyslu patří Vikingové samozřejmě neodvratně minulosti, zároveň však zaujímají podivuhodně hmatatelnou část dějin, která se snadno vrací do našeho povědomí. Mnozí

badatelé i nadšenci podléhali nutkání přiložit příslovečný prst na tep historie a odhalit pravdy, skryté pod nánosy věků. Středověcí mniši a učenci nahlíželi na své pohanské předky jako na vznešené, byť věroučně pomýlené praotce, nebo je považovali za ďáblovy služebníky. V iluminacích rukopisů rytířských romancí bývají Vikingové zobrazováni jako ikoničtí nepřátelé Krista – Saracéni – často s turbany a zahnutými meči. V příbězích shakespearovské Anglie jim nezřídka připadá role iniciátorů násilného dějového zvratu, který později vede k vzestupu a dosažení velikosti celého království. Během osvěcenství se dočkali „znovuobjevení“ v roli „vznešených divochů“ a tuto podobu Vikingů v 18. a 19. století nadšeně převzaly národovecké směry romantismu. Viktoriánští imperialisté se ve snaze o ustanovení vlastní historické identity a kontinuity obrátili k severské literatuře, kde pátrali po vhodných severských archetypech, s nimiž by se mohli ztotožnit a sdílet „triumfální předurčení“ anglosaské civilizace. Logické vyústění této dějinné paralely přišlo o století později, kdy si odkaz Vikingů přisvojili nacisté, kteří z nich učinili vybájený vzor čistého árijce a zneužili jej pro podporu svých rasistických bludů; jejich soudobí následovníci podobnými kvazihistorickými báčkami dodnes zamořují internet. Rozsáhlá neopohanská komunita, hledající alternativní spirituální cesty, čerpá inspiraci z vikingského náboženství a pro lepší stravitelnost si značně temné severské pivo obohacuje tolkienovskou příchutí. Ti všichni a mnozí další, včetně soudobých akademiků a milovníků historických dramát, sbírají zlomky dochovaných informací i útržky dávných textů a přelévají je do moderních forem podle své preference. Občas se zdá, jako by skuteční Vikingové dočista zmizeli pod nánosem nesčetných pozdějších interpretací, od dětských příběhů, jejichž hrdinou je mírumilovný Viking Vike, po současnou krvavou filmovou ságu o Ragnaru Lodbrókově a jeho synech.

Všechny tyto perspektivy mají společnou jednu věc: jejich skutečným autorem je pozorovatel, který na Vikingy nahlíží zvnějšku a povětšinou ignoruje jejich vlastní vnímání světa. Takový postoj se táhne celými dějinami a v případě Vikingů lze vystopovat jeho původ až ke kronikářům z národů, které nejvíc trpěly vikingskou agresí; od nich však stěží můžeme očekávat nestranný pohled. Paradoxní je, že dokonce ani lidé, kteří Seveřany přímo poznali – a to poznání bylo

2. Ostudné zneužití. Náborový plakát z roku 1943, ohlašující agitační shromáždění nazvané „Den SS“, jehož cílem bylo nalákat do jednotek SS dobrovolníky z okupovaného Norska. Politické zneužití vikingské symboliky nemůže být markantnější.

nezřídka zprostředkováno právě čepelí meče –, si nebyli zcela jistí, s kým mají co do činění. Jako dobrý příklad nám může posloužit jednání krále Alfréda z Wessexu v jižní Anglii, který na konci 9. století po krvavé bitvě s početným vojskem Vikingů bez okolků přivítal u svého dvora norského kupce a zahrnul jej zvědavými otázkami: Odkud ti lidé přišli? Čím se zabývají? Jak vůbec žijí? Alfréd nebyl sám, koho trápila nejistota a hnala zvědavost.

Nad týmiž záhadami si lámali hlavy učenci i vládci po celé následující tisíciletí, a v posledních dvou stech letech dokonce zájem prudce vzrostl v důsledku rozvoje akademického zkoumání dějin. I zde jsou ale v ohnisku pozornosti spíš činy Vikingů než důvody, které k nim vedly. Takový přístup se podobá pozorování historie obráceným dalekohledem, kdy je nějaká skupina lidí definována

(a často posuzována) jen na základě důsledků jejich činů, a nikoliv motivací.

Tato kniha zaujímá opačný přístup a dává si za cíl vycházet „z nitra“ pozorovaného subjektu. Klademe tudíž největší důraz na to, kým Vikingové opravdu byli, co je motivovalo, jak přemýšleli a jak vnímali okolí. Samozřejmě nehodláme ignorovat jejich dramatickou expanzi, v jádru našeho pojednání je ale její původ a kontext.

A čím lépe začít než samotným stvořením? Příběh o tom, jak Ásové stvořili první lidský pár z dřevěných klád na pobřeží oceánu, sahá svými kořeny velmi hluboko do severské mytologie. Lidé, s nimiž se Vikingové střetli, se s hrůzou ptali, kdo jsou tito nájezdníci. Vikingové sami však o svém původu neměli pochyb: byli dětmi Jasanu a Jívy.

ÚVOD: PŘEDKOVÉ A DĚDICI

Co vlastně znamená slovo *Viking*? Měli bychom jej vůbec používat, a pokud ano, jak?

Skandinávci žijící v údobí od 7. do 11. století dobře znali výraz *víkingr*, který ve staré severštině označoval osobu – nenapadlo by je však označovat jím sebe sama nebo svou kulturu. Jeho význam by se spíš blížil našemu pojmu „pirát“, který popisuje způsob živobytí nebo činnost, již jedinec vykonává (navíc dost všeobecně). Rozhodně však nejde o identitu celé kultury. A ani tehdy neměl tento výraz vždy negativní nádech, ani nebyl nezbytně spojován s násilím – tyto podtóny se začaly hromadit až ve staletích, která následovala po době vikingské. Slovo *Viking* navíc neoznačovalo výlučně Skandinávce; užívalo se i pro námořní lupiče z pobaltských zemí a člověk je mohl slyšet dokonce i v Anglii. Podobně platí, že cílem výbojů Seveřanů nebyly zdaleka jen země mimo Skandinávii; námořní lupiči zřídka kdy chovají ohledy k vlastním krajanům. Jeden z runových kamenů, dochovaný dokonce až z 11. století, připomíná jistého muže – Assura, syna jarla Hákana –, který „stavěl hlídky proti Vikingům“, tedy svým loupeživým sousedům.

Přesný původ slova *Viking* není známý, v současnosti se za nejpravděpodobnější považuje interpretace vycházející ze staroseverského výrazu *vík*, tedy mořský záliv, zátoka. Vikingové mohli tedy původně být „zátočníci“ neboli „muži ze zátok“, kde ukrývali své lodě a čekali na vhodný okamžik k úderu na kupecká plavidla. Další možné spojení naznačuje jméno oblasti *Víken* na jihozápadě Norska; kdysi se totiž věřilo, že první nájezdníci připlouvali právě odsud, proto i tato teorie může být opodstatněná.

V moderních severských jazycích se stále užívají výrazy *vikin-gar* či *vikinger*, ovšem striktně ve smyslu námořních nájezdníků.

V angličtině a dalších jazycích pak slovo *Viking* s povděkem používají všichni, kdo „mají být i jen nepatrné povědomí o Skandinávii ,těch dávných časů“ , jak rezignovaně podotkl jeden cambridgeský učenec. Mnohé pokusy, jak správně uchopit tuto problematiku, se nesetkaly s úspěchem; jistý moderní historik dokázal popsat několik stran filipikou o „terminologické ledabylosti“ svých kolegů, aby se pak sám spokojil s anglickým výrazem „Norsemen“ (doslova „norští muži“), čímž vyloučil Švédy, Dány a rovněž všechny ženy. Někteří historici se kloní k užívání slova *viking* s malým v, jímž označují obecnou populaci, a termín *Viking* s velkým V se vztahuje k jejich pirátským příbuzným. V této knize se slovo Viking píše vždy s velkým V a jeho význam je definován kontextem.

Nejde tu o nějaké sémantické hnidopišství. Pokud hovoříme o „době vikingské“ a k označení lidí z oné epochy používáme termíny, které by je samotné dokonale zmátly, vytváříme zavádějící abstrakci. V historickém bádání je samozřejmě běžné rozsekát proud dějin na úseky, které dokážeme lépe uchopit, je však veliký rozdíl mezi polemikou, kdy „začala“ doba vikingská, a například debatou o původu Římské říše, který má daleko do spekulativního konceptu.

Je dobré vést v patrnosti, že žádná jiná kultura té doby nedokázala proniknout do eurasijského a severoatlantického prostoru se stejnou razancí jako Skandinávci, kteří procestovali území přibližně čtyřiceti současných států a staré prameny dokládají, že se setkali s více než padesáti cizími kulturami. Někteří badatelé se pokoušeli prosadit názor, že Vikingové sami o sobě nebyli nijak výjimeční, že jejich kultura byla pouhou regionální manifestací celokontinentální mobility a obecných trendů reorganizace ekonomiky ve světě po rozpadu Římské říše – jako by šlo o raně středověkou paralelu Evropské unie, jejíž severní část obývali výjimečně zdatní vyjednavací. Je pravda, že nájezdy a námořní války se v Severním a Baltském moři bezpochyby odehrávaly po celá staletí (a pravděpodobně i tisíciletí) před dobou vikingskou. Nelze však zpochybnit, že jejich rozsah, dosah a intenzita začaly po roce 750 dramaticky stoupat, až dosáhly vrcholu v podobě plnohodnotných válečných tažení, která se odehrála v 9. a 10. století a dokázala rozbít politické struktury západní Evropy. Paralelní vývoj, probíhající ve východní části „vikingského“ prostoru, symbolizoval kolonialismus, rozvoj obchodu a objevitelské cesty. Lze tedy říci,

že pojem „doba vikingská“ je plně validní, ačkoliv jde v první řadě o konstrukt historiků.

Vyskytly se i snahy Vikingy z dějin zcela vyškrtnout; ty se paradoxně zaměřily právě na původ zpráv o Severské kultuře. Nosnou myšlenkou této teorie je představa, že tato část historie byla „uloupena“ budoucností a přeformována do podoby, jaká odpovídala naturelu toho kterého údobí. To by znamenalo, že Vikingové jsou pouhým produktem představivosti pozdějších kultur. Podle mého názoru nedává taková interpretace smysl. Národovecký romantismus, viktoriánský imperialismus i pozdější nacistický režim měly sice bezpochyby vliv na to, jak dnes Vikingy vnímáme, nepřinesly však žádné odpovědi na otázku, co se dělo od poloviny 8. do 11. století – jen dokládají, jak si kdekdo neváhal přisvojit odkaz vikingské kultury, nebo jej dokonce proměnil ve zbraň (na což bychom neměli zapomínat).

Vezmeme-li v úvahu dlouhou historii sociopolitického zneužívání a protichůdných interpretací, je zřejmé, že se neobejdeme bez důkladné studie, která zmapuje ověřitelné empirické poznatky, podporující koncept doby vikingské. Tři staletí po roce 750 byla především obdobím hluboké sociální transformace, jejíž důsledky změnily na dalších tisíc let podobu severní Evropy – už to samo ospravedlňuje pojetí doby vikingské jako jasně definovaného údobí.

Snaha o sloučení všech možných náhledů se zdá být příliš obtížná. Abychom porozuměli událostem těchto tří staletí ve správném kontextu, potřebujeme chronologické, souvislé vyprávění – zároveň se ale nemůžeme držet jediného tématu, protože kulturní oblasti, do nichž Vikingové zasahovali, byly nesmírně rozmanité. Jen pro ilustraci: byly sepsány delší knihy, než je ta, kterou nyní držíte v rukou, zaměřené výlučně na interakce Skandinávců s oblastí, kde se dnes rozkládá evropská část Ruska. A to je jen jeden z mnoha příkladů, totéž můžeme říct o každé z oblastí tehdejšího vikingského světa. Při tak „širokouhlém“ pohledu dojde nevyhnutelně ke ztrátám informací. Čtenáři, kteří hledají podrobné rozbor y vikingského umění, typologie dochovaných výtvorů či metod stavby lodí, mají k dispozici technicky zaměřené, bohatě ilustrované studie a při pátrání po podkladech mohou využít i rejstřík odkazů na konci této knihy. Zároveň platí, že pokud se rozhodneme věnovat pouhých tisíc slov každé z více než padesáti kultur, které Skandinávci navštívili, jen

samotný jejich popis zabere polovinu knihy. Chceme-li se ponořit do světa Vikingů, je podchycení a pochopení souvislostí vždy samozřejmostí; nejpłodnější se nám jeví zaměřit se na důležité události a podle potřeby zaostřit na různé okamžiky a podrobnosti.

Tento přístup otevírá nové možnosti, ale zároveň přináší jistá omezení – neměli bychom například propadat představám o jakési mimořádné výjimečnosti Vikingů (což není totéž jako *odlišnost*). Pro příklad, který by sami Vikingové ocenili, můžeme sáhnout do folklóru severoevropských pohádek. Hlavní zápleтка se tu často odvíjí od snahy nalézt něčí tajné jméno (jako v pohádce o skřítkovi Rampelníkovi, kterou převyprávěli bratři Grimmové). Vikingové nám zanechali stopy vedoucí k jejich opravdovému já, jsou však dovedně ukryté pod povrchem. Ze severské poezie i runových nápisů číší rozvinutý smysl pro posvátno a je z nich patrné, že je tvořili lidé žijící v souladu s okolním prostředím. Tentýž způsob uvažování se odráží i na většině předmětů z té doby, kdy každý myslitelný povrch – včetně lidského těla – pokrývají proplétané, točité vzory, znázornění zvířat a další obrazy, plné skryté symboliky. Jejich svět kypěl životem, ale jeho vnitřní i vnější hranice byly v mnohém smyslu prostupnější než ty naše a vždy jimi procházely klikaté stezky vedoucí do říše bohů a dalších mocných bytostí.

Zkoumáme-li příběhy, které se vinou stránkami této knihy, nesmíme pustit ze zřetel i to, co dosud nevíme. Někdy jde o drobnosti, jindy však o zásadní věci. A naše mezery v poznání vikingské kultury jsou podivuhodné svým náhodným rozmístěním. Jistě je možné zaplnit tato prázdná místa, ale jen pomocí „kvalifikovaných odhadů“. Můžeme si ovšem přiznat, že historie je do velké míry založena právě na předpokladech a někdy se její jazyk blíží jazyku spekulativních fikcí.

Například nerozumíme tomu, jak Vikingové měřili čas. Jejich hudba a písně jsou nám stále záhadou; své teorie můžeme odvíjet od těch několika dochovaných nástrojů s tónovými kvalitami, které můžeme rekonstruovat, nemáme však ani ponětí, jak s nimi Vikingové ve skutečnosti zacházeli. Není jasné, jaký posmrtný život čekal podle vikingské víry na ženy. Nevíme, proč Vikingové ukrývali do země tolik stříbra a nikdy jej nevykopali. Takové a podobné otázky souží historiky po celá staletí. Některé jsou velmi hypotetické a odpovědi na ně se možná nikdy nedočkáme. Přesto je důležité si je

pokládat. Pokud jsem věřil – ne, pokud jsem *věděl* –, že muž, který bydlí v tomtéž údolí jako já, se za jistých okolností dokáže proměnit ve vlka, jak se mi v takovém sousedství žilo? A jaké bylo provdat za něj svou dceru?

Nejspíš nikdy nenalezneme ono bájně tajné jméno, které nám otevře dveře dokonalého porozumění, ale pokud budeme naslouchat hlasům doléhajícím z těch dávných dob i myšlenkám a starostem Vikingů – zkrátka jejich duším –, pak věřím, že dokážeme prozkoumat jejich život, a navíc i pochopit, jak se stali tím, kým byli. Tak se nám jeví doba Vikingů, děti Jasanu a Jívy: jako řada oken, jimiž můžeme nahlížet na lidi i místa, situovaná do konečného času a zároveň vířící v neustálém pohybu. To, co vám přináším, je v jistém smyslu samozřejmě i *má* doba Vikingů, a třebaže se v ní odráží třicet let mého bádání, bude v ní patrná i má vlastní zaujatost a předsudky.

Jak se však dostat do dávných dob? Konkrétně řečeno, po jakých důkazech máme pátrat, když chceme poznat svět Vikingů?

I studie zaměřené na dobu vikingskou občas trpí mezioborovými neshodami; jinak tomu ale není snad v žádném odvětví vědy. Hlavními oponenty se stávají vědci, kteří pracují s texty, a jejich kolegové zaměření na archeologii, tedy zkoumání míst a věcí. Tyto „učené disputace“ nejspíš nikdy neustanou a nadále budou vysílat občasně seismické otřesy, které rozvíří akademickou sféru. Ti, kdo sepisovali dávné texty, samozřejmě rovněž tvořili materiální dílo – tesat runy do kamene či dřeva nebo malovat iluminace brkem na pergamen je proces, který si žádá úmysl, motivaci, úsilí, náležité zdroje a odráží se v něm sociální kontext nad rámec pouhého slovního obsahu. Leckterý z našich nejvzácnějších zdrojů, například úžasná epická báseň *Beowulf*, existuje jen jako jediný rukopis; proto jde doslova o historický artefakt.

Studenti historie Vikingů se obvykle specializují v určitém úzkém oboru pramenů z pozdní části prvního milénia, musí ve však orientovat i v mnoha dalších oblastech, které často tematicky zasahují do vzdálenější budoucnosti. Mám na mysli archeologii, rozbor ság, filologii, runologii, dějiny náboženství – a seznam dále pokračuje, protože do něj v současnosti přibývají přírodní vědy a environmentální disciplíny včetně genomiky. Důležitá je znalost moderních skandinávských jazyků, stejně jako aspoň základní obeznámenost se

staroseverštinou a latinou. Asi není překvapivé, že jakožto archeolog jsem podstatnou část této knihy založil na výsledcích terénní práce a na vykopávkách. Ať už se takový výzkum týká předmětů, budov, hrobů či vzorků pro různé druhy analýzy, vztahuje se primárně k hmotným objektům – akademický termín zní „materiální kultura“, což je celkem výstižné. Některé z takových předmětů, zejména objekty z hrobek, se uchovaly právě proto, že je lidé tehdy uložili specifickým způsobem: prostě řečeno byly objeveny díky tomu, že je naši předkové záměrně ponechali na výrazném místě. V hrobech se můžeme setkat i se samotnými Vikingy, a to v podobě kostních ostatků či pozůstatků po pohřbu žehem. Nejčastějším materiálem, objeveným během archeologických studií, jsou pouhé fragmenty předmětů, často polámané či špatně zachované, které přečkaly staletí zcela náhodou – buď je někdo ztratil, odhodil, nebo samy degradovaly, a tak ztratily hodnotu. Sem patří obývané vrstvy osídlení se všemi zbytky, úlomky, odkrojky a odpadem, který v průběhu let, kdy na místě žili lidé, popadal na zem a už tam zůstal. Jedná se o střepy keramiky, zbytky jídla, věci, které někdo odhodil či zanechal na místě, když nadešla chvíle k odchodu. Archeologové rovněž nacházejí zbytky samotných budov, uchovaných v půdě v podobě tmavých linií v místech, kde se rozložily dřevěné trámy, či jako díry po sloupech které kdysi držely střechu a stěny. Vzácně se najdou i kameny ze základu prahů, či výkopy, v nichž spočívaly, než je někdo odnesl a použil jinde.

Archeologie je disciplína, jež spočívá do velké míry na interpretaci a musí neustále zvažovat pravděpodobnosti a alternativy. S jistotou mírou sebedůvěry lze spekulovat, ne vždy však existuje způsob, jak nabýt jistoty. Základní schopností dobrého badatele je „ochota myslit se“ a přijmout konstruktivní kritiku. Závěry musí být pečlivě podložené, nemá však smysl hledat za každou cenu na všem „mouchy“ a každou teorii zašlapat do prachu, neboť tak dospějeme jen do bodu, kdy nám nezbyde než prohlásit, že se o minulosti ve skutečnosti nemůžeme dozvědět vůbec nic. V tom nám archeologům pomáhá působivý aparát teoretických disciplín, který se stále vyvíjí, v rámci něhož probíhají spory, a který často při pohledu zvencí působí jako cosi nepochopitelného, přesto jde o nezbytný nástroj. Pokud porovnáme své současné znalosti a pochopení doby vikingské (i celého tehdejšího světa) s pohledem, který platil před pouhými

padesáti lety, neubráníme se úžasu a ohromení. Vikingové, o nichž jsem se učil na univerzitě v 80. letech 20. století, se velmi odlišovali od těch, o nichž přednáším vysokoškolákům dnes – a jejich studenti na tom jednou bezpochyby budou navlas stejně. A tak to má být.

Střetáváme se i s dalšími problémy. U většiny archeologických nalezišť řešíme otázku konzervace, která do velké míry závisí na typu půdy a její relativní kyselosti. Kámen nejlépe odolává poškození, ačkoliv může v důsledku dlouhodobě působících přírodních vlivů popraskat či erodovat. Kov a keramika mohou rovněž s velkou pravděpodobností přežít staletí, i když ne bez koroze či jiných způsobů degradace. Kosti se uchovávají jen občas. Nejvzácnější jsou organické látky: předměty zhotovené z textilu, kůže, dřeva a podobně. Ty téměř vždy zmizí, s výjimkou míst, kde je půda vysoce podmáčená či jde o jiné umístění bez přístupu vzduchu.

Předchozí odstavec se vztahuje k předmětům uloženým v zemi, archeologové však zkoumají i viditelnou krajinu – z dob Vikingů se dochovaly všemožné náspy, valy, opevnění i pohřební mohyly, ale také dodnes stojící kamenné monumenty, hraniční konstrukce v podobě příkopů či stěn ze suchého zdiva. Často se změnila i samotná topografie, řeky si v krajině vyřízly nová koryta, pobřeží poklesla nebo se zvýšila, mokřady ustoupily pluhům a ve vzácných případech mohlo dojít i k drastičtějším změnám, vyvolaným například sopečnou erupcí – avšak důkazy nikam nezmizely. Stejně jako dokážeme „čist“ tvářnost kraje, rozpoznáme i to, co leží pod povrchem. Máme k dispozici řadu neinvazivních průzkumných technik, jako je georadar a celá škála elektromagnetických metod, které pronikají půdou a zjevují nám skryté základy staveb, výkopy, jámy sloupů a ohniště.

Když spojíme nálezy z vykopávek, terénního a geofyzikálního průzkumu, můžeme začít skládat širší obraz osídlení doby vikingské až do takových podrobností, jakými jsou životy jednotlivců. Tak dokážeme odhalit, jak vypadala jejich každodenní existence, co si oblékali a jedli; objevíme i předměty, které vyráběli a používali. Archeologie dokáže vzkřísit podobu jejich obydlí i statků, způsoby jejich živobytí i vykreslit principy jejich ekonomiky. Umíme rovněž načrtnout základní rysy jejich rodinné struktury a společenské hierarchie – tedy nástin politického systému a způsobu, jakým byla využívána moc. Navíc lze znovu odhalit posvátné obřady vážící se

jak k živým, tak k mrtvým, a tím otevřít okno do říše náboženství. V neposlední řadě si díky archeologii dokážeme představit, kterak spolu lidé doby vikingské vycházeli jak na rozlehlém území, kterému dnes říkáme Skandinávie, tak i v dalších končinách světa. Za poslední půlstoletí změnila archeologie dramaticky naše porozumění minulosti, včetně té její fáze, které dominují právě Vikingové. Analýza izotopů stroncia a kyslíku v lidských zubech a kostech nám prozradí, kde člověk strávil svá formující léta, kudy na své životní cestě putoval a také co jedl. Materiálové vědy dokáží identifikovat i předměty a látky natolik poškozené, že dříve by nám nezbylo než jejich podstatu odhadnout. Analytické metody vystopují původ kovů, jílu i minerálů užitých při výrobě předmětů; odhalí druhy a životní prostředí zvířat, jejichž kožešiny, kosti či slonovina byly užity jako pracovní materiál; přesné datování založené na růstu letokruhů stromů umožňuje stanovit rok a někdy i roční období významných událostí. Archeologové dokáží vyzvednout loď potopenou u dánských břehů a potvrdit, že byla vystavěna v Irsku. Analýza dochované DNA spolehlivě určí pohlaví zesnulého, odhalí i jeho rodinné svazky a dokonce i barvu očí a vlasů; rovněž umožňuje širší mapování migračních trendů a rozsáhlejších demografických změn. Environmentální analýza dokáže stanovit složení flóry v okolí osad i v krajině a zjistit, zda byla určitá oblast obdělávaná či zda tu rostl les, jaké plodiny se pěstovaly, a odhalí i měřítko změn, k nimž v průběhu věků v krajině došlo.

Žádný odborník nedokáže sám obsáhnout všechny tyto vědecké disciplíny, ale týmová práce založená na spolupráci terénních archeologů, laboratoří a knihoven má nyní větší naději než kdy dřív, že se jí podaří věrně přiblížit životy lidí z minulých dob.

Avšak poznatky o době Vikingů lze čerpat i z jiných zdrojů než z dochované hmotné kultury a dalších přírodních či fyzických stop (ačkoliv i odsud získáváme stále větší množství relevantních údajů). Co například písemné prameny? Tehdejší skandinávské kultury spoléhaly zejména na ústní podání tradice a netvořily literární ani dokumentární záznamy – Vikingové nepsali svou vlastní historii. Takový přístup neznamená, že šlo o negramotnou civilizaci; už od svých počátků v časech Římské říše bylo na Severu rozšířené použití runového písma a ze samotné doby vikingské máme bohatou sbírku

nápisů. Historické záznamy jsou však vzácné. Dochovaly se tisíce krátkých pamětních nápisů a epitafů vytesaných do kamene, občas proložených několika verši, a také vzácné příklady poznámek či krátkých zápisků, rytých do zlomků dřeva. Přímo z doby vikingské však nemáme žádný delší severský text.

Proto nazýváme jejich kulturu protohistorickou – písemné záznamy, které o ní máme, sepsali její cizozemští současníci. To je samozřejmě samo o sobě zdrojem zkreslení, z něžž do velké míry pramení i veškeré moderní stereotypy o povaze Vikingů. Důvod je prostý: většinu dochovaných písemných pramenů sepisovali lidé, kteří Vikingy poznali jako nemilosrdné lupiče a útočníky. Většina písemností pochází z dvorních letopisů, sepsaných obvykle latinsky pro vládnoucí dynastie západní Evropy. Řada dalších textů, zhusta pojmenovaných po kláštorech, kde vznikly či tam byly uchovány, pokrývá náhled Francké a Německé říše otonské dynastie a nejrozumnější anglické rukopisy, náležející do takzvané *Anglosaské kroniky*, tlumočí anglický úhel pohledu. Protějšky těchto pramenů nalezneme i v arabském světě, zejména v Córdobašském chalífátu v Andalusii, a také v Byzantské říši i leckde jinde. K tomuto výčtu můžeme připojit suché právní dokumenty dotvrzující svěření půdy, či smlouvy, z nichž některé shodou okolností obsahují informace o aktivitách Vikingů, například se odkazují na jejich tábořiště či obranné struktury, které vztyčili. Nechybí ani samotný zákon – raně středověká regionální legislativa, kodifikovaná přibližně století po konci doby vikingské, často obsahuje užitečné informace, které jsou jednoznačně velmi staré. Z téhož kulturního prostředí vzešlo menší množství osobnějších textů sepsaných mnichy, kněžími, cestovateli, diplomaty, obchodníky, vyzvědači, básníky a dalšími, kteří se setkali se světem Vikingů, ať už v jejich vlastní domovině či jinde.

Všechny tyto druhy dokumentů v následujících kapitolách využijeme, přitom je však důležité nepustit ze zřetele dvě z jejich základních vlastností. Za prvé, třebaže jde o líčení současníků a někdy dokonce očitých svědků, forma, v jaké se nám dostaly do rukou, je téměř vždy kompilát, upravený a přepsaný v pozdějších dobách; tento kontext je třeba brát v úvahu a podrobovat kritické analýze. Za druhé, i když nezřídka působí jako upřímně pojatá reportáž, byly vždy sepsány s nějakým účelem, jímž je často bezskrupulózní

propaganda, která má ukázat autora v co nejlepším světle, často právě pomocí kontrastu vůči „barbarským“ Vikingům; zároveň často popisuje tendenčně i další sousedící království či národy. Stručně řečeno musíme je brát „s rezervou“.

Kromě písemných pramenů pocházejících přibližně z doby Vikingů existují obsažné sbírky zřejmě těch nejslavnějších severských příběhů: islandské ságy, které se staly základním kamenem literární tradice Severu. Pro mnoho čtenářů se staly doslova synonymem s pojmem „Viking“ či „vikingský“, takže je pro ně překvapivé poznání, že tato barvitá vyprávění vznikla i staletí po událostech, které mají popisovat. Každý, kdo si přeje opravdu porozumět době vikingské, k nim musí přistupovat komplexně.

Pojem *sága* znamená ve staré severštině i v moderních skandinávských jazycích prostě „příběh“, doslova „to, co se povídá“. A jako každá vypravěčská tradice mají i ságy celou řadu stylů a žánrů, byly složeny v různých časech a na různých místech a často s různým účelem. První staroseverské ságy byly sepsány na Islandu koncem 12. století, tedy více než sto let po formálním konci doby vikingské. Tradice ság však pokračovala ještě po celá staletí, ačkoliv za jejich zlatý věk můžeme označit 13. století; nové ságy ovšem vznikaly ještě v dobách reformace a raného novověku. Tento zrádně prostý termín proto zahrnuje celou škálu textů od formálního zpracování dějin po příběhy, které se vyprávějí večer u ohniště pro pobavení hostů – a všechno mezi tím.

Dva žánry ság nejčastěji citované ve spojení s Vikingy jsou ságy o Islandanech, nazývané rovněž rodové ságy, a takzvané *fornaldarsögur* – doslova „ságy o dávnověku“, častěji však označované jako legendární ságy. Oba žánry se soustřeďují na dobu vikingskou, u obou je však patrný odlišný úhel pohledu a nestejný stupeň důvěryhodnosti, ačkoliv otázka jejich historické „přesnosti“ závisí na našem přístupu k těmto textům.

Ságy o Islandanech se obvykle zaměřují na jednotlivé rody osadníků v této mladé severoatlantické kolonii a jejich dějištěm je často menší oblast, například konkrétní údolí či okres. Rodokmen osadníků je obvykle uveden do velkých podrobností, nejen v rámci osídlení Islandu, ale ještě dál do minulosti, k jejich předkům ve Skandinávii. Ságy barvitě vykreslují jejich životy a dobrodružství, někdy v průběhu celých desetiletí, a přitom črtají působivě přesvědčivý obraz

Islandu té doby: společenství jedinečného politického experimentu, republiky sedláků, která se dokázala prosadit ve věku králů.

Častými tématy příběhů jsou nevraživost a pomsta; sousedské různice často přecházejí v krádeže a ve vraždy a spletité soudní pře se pokoušejí postavit hráz dědičné „vendety“, která obvykle následuje. Těmito tématy se většinou proplétají milostné a válečné příběhy i celá škála lidských emocí, jaké lze očekávat v úzce vymezených malých komunitách s mezinárodními kontakty. Pod povrchem většiny příběhů cítíme stálý tep tajemného, kouzelného spojení se světem jiných bytostí, kde je běžná magie, vědmy, věštcí i duchové a nadpřirozené bytosti, třebaže s bohy se v přímém smyslu setkáváme jen vzácně. Od 10. století dál (podle vnitřní chronologie ság) se tato stará duchovní říše ocitá stále silněji v kontrastu (a někdy konfliktu) s narůstajícím vlivem „Bílého Krista“, což je severské označení pro Ježíše. Všechny tyto příběhy se pak odehrávají na pozadí napětí a nejistoty, vyvolané ambicemi norských královských rodů, které nepohlížely na Island bez jistých teritoriálních choutek; navíc cítíme všudypřítomné odrazy politických bouří v širším světě.

Naproti tomu legendární ságy – jak jejich název napovídá – operují s prvky běžnými ve fantastických příbězích – hrdinové se bijí s nestvůrami, čarodějnice sesílají kletby a tak dále; přesto je však děj často zasazen do souvislostí, které jej spojují se známou historií. Legendární ságy někdy přinášejí narativ, který se bezpochyby vztahuje k událostem předcházejícím éře Vikingů; jde o odraz stěhování národů v post-římském světě, kdy mapu Evropy přepisoval oheň a meč. Postavy jako hunský náčelník Attila i králové a váleční vůdci 5. a 6. století se tu utkávají o nadvládu. Na rozdíl od rodových ság nebývá hlavním dějištěm příběhů Island, ale celý evropský svět a často i kraje daleko na východě.

Dochovala se i novější literární díla, navázaná na samotnou éru pisatelů ság. Patří sem například *Věk Sturlungů*, sbírka ság zabývajících se politickými osudy stejnojmenného rodu; *Biskupské ságy*; několik křesťanských mravoučných příběhů a řada dalších. Středověký Island nebyl zdaleka izolovaný a známe i ságy, které jasně nesou pečeť vlivu evropské módy rytířských romancí, kde odvážní rytíři zachraňují půvabné princezny z dračích spárů. Dokonce i oblíbená trojská válka se dočkala staroseverské verze v *Ektorově sáze*, která se (pro Seveřany celkem charakteristicky) soustředí na homérského

hrdinu, jenž podlehl, a nikoliv na jeho přemožitele Achillea – snad se nám tu nabízí vhled do skandinávského pojetí bojové cti.

Existují i další důležité kategorie staroseverských textů, zejména poezie. I ta se vyskytuje v několika různých variantách: někdy má podobu nezávislých veršů, obvykle připomíná důležité události a nejčastěji hlásá chválu důležitých osobností. Poezie sloužila i jako prostředek ukládání informací, mytologických vědomostí a coby náhrada hrdinských příběhů.

Na rozdíl od prozaických textů středověkých ság není v případě korpusu staroseverské poezie vesměs pochyb, že pochází z dob podstatně starších a není vyloučeno, že k nám z těchto veršů zaznívají autentické hlasy doby vikingské. Tuto domněnku podporuje fakt, že severská poezie má extrémně složitou strukturu veršů; pokud mají „fungovat“, je třeba si je zapamatovat přesně a předávat v nezměněné podobě. Schopnost tvořit a přednášet verše byla v časech Vikingů velmi ceněna; uznávaná osoba si s její pomocí mohla zvýšit proslulost a ten, kdo toužil stanout v čele ostatních, se díky ní těšil o poznání lepší šanci. I to přispělo k přežití poezie. Jednou z nejdůležitějších věcí, jichž mohl Viking dosáhnout, byla sláva a ocenění ve vzpomínkách druhých – tedy dobré jméno, které přežije i smrt svého nositele. Vyšší vrstva společnosti tuto ideu záměrně podporovala a mocní sami buďto skládali verše na svou počest, nebo se stali patrony veršotepců, kteří to učinili za ně. Tito profesionální básníci se nazývali skaldové a je třeba říci, že odvedli dobrou práci: o vládcích a hrdinech, jimž skládali tyto elegantní, vytríbené lichoživé poklony se hovoří ještě dnes, po tisíci letech.

Existují tři hlavní zdroje staroseverských básní. Jedním z nich je samotný soubor ság, kde se místy uchovaly verše užité jako přímá řeč protagonistů. Většina ostatní poezie přežila ve dvou islandských sbírkách známých jako *Eddy*. Původ a smysl tohoto názvu se nepodařilo s jistotou objasnit – zazněla už mnohá možná vysvětlení – zdá se však, že buď samotnou podstatou či prostřednictvím metaforické narážky má cosi společného právě se skládáním básní.

Jedna z nich, *Prozaická Edda*, je samostatnou prací učence, historika a politika Snorriho Sturlusona, který ji sepsal ve druhé či třetí dekádě 13. století; dochovala se v několika pozdějších rukopisech. Snorriho *Edda* je doslova příručka pro básníky, rozdělená na předmluvu a tři oddíly. Text ctí žánr i metrum a zabývá se i tématy

odpovídajícími různým příležitostem a účelům. V podobě prozaických poznámek obsahuje ohromné množství dalších informací; důležité je, že Snorri argumentuje zejména pomocí citátů. *Prozaická Edda* tedy v jistém smyslu odporuje svému jménu, neboť její stránky jsou naplněny básněmi, citovanými buď vcelku, nebo jako fragment, často i se jménem autora. Některé z těchto materiálů známe i z dalších zdrojů, velká část však pochází pouze od Snorriho. Zvláště bohatá je sbírka veršů skaldů, odkazy na mytologii a tradiční náboženství, četné zlomky příběhů a soupisy alternativních básnických označení pro celou řadu věcí, včetně nadpřirozených bytostí (například Ódina mnohá jména). Snorriho *Edda* je jedním z nejvýznamnějších literárních dokumentů středověku.

Kromě tohoto svazku máme další středověké dílo známé jako *Poetická Edda*, třebaže (stejně jako v případě Snorriho knihy) jde o moderní název. Ta se dochovala v podobě dvou mírně odlišných rukopisů a jejich pozdějších kopií; jde o rozsáhlou sbírku anonymních veršů na mytologická a heroická témata. O tom, jak se ocitly v této knize, kdo je shromáždil a proč, víme jen málo. Vyskytly se názory, že hlavní rukopis (takzvaný *Codex Regius*, uložený v Reykjavíku) je dílem sběratele kuriozit. To by mohlo vysvětlit, proč jde o malou, potrhanou knihu, zhotovenou z použitého pergamenu – stěží se jedná o prestižní záznamy. Kdo ví, co přimělo islandské křesťany 13. století, aby tak důsledně uchovali hlavní příběhy své pohanské minulosti, je však velké štěstí, že to učinili. Básně působí nejednoznačně, často neuchopitelně a obtížně se interpretují; v náznamech hovoří o mocných posvátných tajemstvích, jako by předpokládaly, že je s nimi čtenář už obeznámen. Stěží lze určit čas jejich vzniku, i když předpokládáme, že ty nejstarší zazněly poprvé koncem doby vikingské, ačkoli jsou komponovány na základě ještě starších děl. I se vši svou komplexností a problémy s určením pramenů je *Poetická Edda* prvořadým základem našich znalostí o severské mytologii, kosmologii, příbězích bohů i bohyní a slavných hrdinských písní Severu. Fragments „eddických“ básní nalezneme i ve Snorriho spisech a někdy i v ságách; dohromady jde o korpus obsahující na čtyřicet děl. S výjimkou runových nápisů byly všechny dochované staroseverské texty sepsány křesťany celá staletí po éře Vikingů. Od pohanské vikingské doby, kterou mají popisovat, je tudíž dělí významná bariéra času, kultury a ideologické perspektivy. Mnohé ze

ság se rovněž zaměřují na Island (buď úhlem pohledu nebo místem vzniku), a tak vkládají lokální geografický důraz do příběhů, které původně byly součástí panskandinávského folklórního světa. Každý z textů je navíc jedinečný a byl sepsán s určitými úmysly, které nemusí být modernímu čtenáři hned patrné. A také nesmíme zapomenout na běžná rizika, jimž je vystaven obsah uchovávaných písemností: texty v průběhu času degradují vinou nepřesného přepisu (opravdu „původní“ rukopisy se nám dostávají do rukou jen velmi vzácně); některé pasáže se mohly ztratit, být změněny, redigovány či prostě cenzurovány; a do dnešních dob samozřejmě zdaleka nemusí „přežít“ celý rukopis. Někdy je na první pohled zřejmé, že se nám dostává do rukou fragmentovaný text, a dokážeme odhalit i to, proč a jak došlo k jeho roztržení. Příležitostně k nám dospějí jména ság, které se nedochovaly, spolu s jejich stručným obsahem. V mnoha případech však nelze určit, co bylo ztraceno.

Než se tedy začneme zabývat ságami či kteroukoli jinou písemností ze staroseverské prózy a poezie, musíme nalézt odpověď na zrádně prostou otázku: co s nimi chceme dělat? Mnohý vědec, který se ponoří do studia textů ság – ať už se zaměří na literární či materiální perspektivu –, se často dočká (slovy Tolkiena, když hovořil o básni *Beowulf*) „zklamání při zjištění, že dotyčné dílo je jen samo sebou a nikoliv něčím, co by řečený učenec ocenil o poznání více“. Jak napovídá samotné označení, ságy vznikly proto, aby se vyprávěly – avšak ti, kdo jim naslouchali, museli znát jejich kontext. Životy Vikingů se odvíjely od vztahů, nejen v rámci rodiny, ale i mezirodových, a také vztahů v širším předivu společnosti fungující na principu vzájemné závislosti. Ságy ukotvují lidi v čase a spojují je s minulostí – tedy to, co Tolkien nazývá „ono vědomí perspektivy, starodávných kořenů, jimž předchází ještě vzdálenější a temnější minulost“.

Toto vědomí dosud nevymizelo. Jedním z důvodů, proč mají rodové ságy moc rozrušit současné čtenáře, je realistický pocit, který vyvolávají – jako by jakýmsi způsobem čtenáře vtahovaly do toho podivného, cizího světa a dávaly mu prožít každodenní dramata tamějšího života, žitého intenzivněji, než si dnes dokážeme představit. Na Islandu, v samotné domovině ság, jsou tato díla pojímána jako živé literární útvary, s nimiž je každý obeznámen. Kterýkoliv zájemce se může (a měl by!) ponořit do těchto mistrovských

pokladů světové literatury a těšit se z nich, ale v okamžiku, kdy si bude přát pokročit na další úroveň pochopení, střetává se s elementárním problémem. Nejdůležitější je ohnisko našeho zájmu: chceme zkoumat skutečnou, živou dobu vikingskou, o níž ságy pojednávají, nebo se chceme dozvědět víc o tom, jak tuto starobylou kulturu vnímali a zachytili středověcí pisatelé ság ve svém vlastním, odlišném sociálním kontextu? V tomto případě totiž jde o dvě zcela odlišné otázky.

Jako rozumný první krok se jeví další otázka, kterou si musíme položit: je možné poznat pod nánosem středověké patiny opravdový a nefalšovaný život doby vikingské, a ukrývá se tam vůbec? Stojí za úvahu, co by znamenala zcela negativní odpověď. I ti nejskeptičtější literární vědci, kteří „šmahem“ zamítají staroseverské texty jako prameny použitelné (byť vzdáleně) ke studiu doby vikingské, se často nezabývají otázkou, která z tohoto úhlu pohledu vyplývá: z jakého důvodu by v tom případě středověcí Islandané zasvětili několik staletí sepisování nejpodrobnějšího, nejpráhlednějšího a nejkonzistentnějšího korpusu knih historické fikce, jakou tehdejší svět spatřil? Objevily se argumenty, že v ságách nalézáme křesťanské alegorie – například velký Ódinův ctitel, válečník a skald Egil Skalla-Grímsson má být jakýsi avatar svatého Pavla –, ale proč vytvářet tak komplikované metaforické příběhy, když Severané byli zcela schopni přijmout biblické příběhy i bez úprav? A pokud bylo záměrem retrospektivně propojit křesťanské ctnosti s předky, kteří si i přes své pohanství zaslouží obdiv, neboť jednali podle svého poznání, jak nejlépe mohli, jak vysvětlíme žánr vyprávění, který ve svém jádru propaguje zcela pohanskou morálku i náhled na život a je v naprostém rozporu s názorovou škálou přijímanou ve středověku? Ságy jsou nesmírně vzdáleny mlhavému zlatému věku Iliady i oficiálně schváleným zakladatelským mýtům Aeneidy; jde o rozsáhlý cyklus příběhů zaměřených na dávnou „šlechtu“ mravů tak padlých, že by se k nim církev z časů pisatelů ság rozhodně nechtěla znát. S tímto názorem stran staroseverských textů tedy kniha, kterou držíte v rukou, zásadně nesouhlasí. Jejím cílem je pokusit se následovat nepředpojatou, ale zároveň nikoliv nekritickou cestu – takovou, která nás zavede do samotného světa Vikingů; v jejich pozdějších, středověkých stínech se nezdržíme dlouho. Je však třeba přiznat, že takový přístup skýtá četné překážky.

Obecně platí, že téměř žádné středověké spisy nemůžeme brát jako přesnou, spolehlivou reportáž o tématu, jemuž se věnují. Jejich autoři téměř vždy sledovali nějaký účel; zkreslení, způsobené tímto prizmatem pohledu, se liší „kus od kusu“ a je třeba brát je v potaz. Ságy a další staroseverské písemnosti jsou jistě úžasná díla, při jejich interpretaci však musíme dbát opatrnosti a nepouštět ze zřetele mezery (občas spíše propasti) v kontextu poznatků, které z nich můžeme načerpat. Prameny občas obsahují nějakou formu odkazů, ale než se jim budeme věnovat, musíme stanovit několik vlastních podmínek týkajících se definice společenských kontextů, intelektuální zodpovědnosti a etiky. Život v 21. století je pro každého z nás subjektivní zkušeností a totéž platí i pro historii a její výzkum. Fenomén Vikingů je skvělým příkladem. V průběhu staletí se našla celá řada zapálených „agitátorů“, kteří Vikingy zapojovali do služeb morálky (či jejího opaku), a s tímto přístupem se setkáváme dodnes. Tak intenzivní zájem vypovídá aspoň o jedné pozitivní věci – tato stará kultura k nám nepřestává promlouvat. Pevně věřím, že jakékoliv smysluplné setkání se světem Vikingů, k němuž má v současnosti dojít, se musí vypořádat s často hluboce problematickými způsoby náhledu, jimiž je dnes jejich kultura často interpretována. Badatelé zaměřeni na éru Vikingů snadno rozeznají nespočetné nesmysly, obdivuhodně odolné vůči faktické argumentaci, které se tak často objevují ve veřejných či soukromých debatách. Proto je důležité hned zpočátku jasně prohlásit, že vikingský svět, který tato kniha zkoumá, byl silně multikulturní a multietnický – se vším, co z toho vyplývá ohledně migrace obyvatelstva, interakcí (ve všech slova smyslech včetně těch nejintimnějších) a relativní tolerance k odlišnému. To platilo i v dávné severské prehistorii. Nikdy neexistovalo nic podobného „čisté nordické krvi“ a lidé oněch staletí by byli při té představě pravděpodobně dost zmateni. Pojem „Viking“ užíváme pro majoritní populaci Skandinávie, třebaže si uvědomujeme jeho problematickou podstatu; je třeba připomenout, že tito Seveřané sdíleli svůj svět s dalšími etniky – zejména s polokočovnými Laponci (lidem Sámi). Obě etnika osídlila Skandinávii během dávné doby kamenné a veškeré moderní diskuze na téma „kdo tu byl první“ jsou tudíž zcela absurdní. Skandinávie rovněž po celá tisíciletí před érou Vikingů vítala imigranty a není pochyb, že procházka po tehdejších tržišti by v nás zanechala velmi kosmopolitní dojem. Obraz Vikingů nelze

črtat podle šablony, ale pokud bychom měli definovat abstraktní koncept hlavních rysů, jimiž ovlivnili okolní svět, vytane nám jejich zvědavost, kreativita, komplexnost a důmyslnost jejich duševního světa a bezpochyby i otevřenost novým zkušenostem a myšlenkám. Pokud se máme vážně zabývat světem a časem Vikingů, musíme přijmout veškeré tyto předpoklady a v žádném případě je neotupit stereotypy. Vikingové se mezi sebou lišili stejně, jako všichni čtenáři této knihy. Zároveň bychom neměli zavírat oči před méně atraktivními rysy jejich kultury, zejména před agresivitou, která je částečně poháněla i během expanze do širého světa – i když však odfiltrujeme klišé o vikingských nájezdnících, je tento aspekt raně středověkých skandinávských kultur velmi reálný. Vikingové byli bojovný lid a vládly bouřlivé časy; i jejich ideologie stála do velké míry na násilí, posvěceném nadpřirozenými mocnostmi. To mohlo nabýt i extrémních, děsivých podob, jako je rituální znásilnění, hromadné vraždění, zotročování a lidské oběti. Je chybou nahlížet na Vikingy prizmatem dnešní doby, ale každý, kdo je vnímá v čistě „heroickém“ světle, by si měl doplnit vzdělání. V jádru moderního vztahu k Vikingům musí být oddanost objektivitě. Zkoumat tyto Seveřany, kteří opravdu dokázali změnit historii, znamená nesoudit je ani nezatrácovat, ale poznávat a uznávat jejich verzi dávné reality s odkazem, který přezívá do dnešních dnů.

Konvenční studie zaměřené na dobu vikingskou bývají často regionálně rozčleněny, čímž dochází k fixaci umělého dělení na „západní“ a „východní“ větve severské expanze; ve skutečnosti jde však o dědictví studené války a víceméně nepřekročitelných bariér, které tehdy dělily jak Evropu, tak i vědu. Tak je zájemce o historii provázen postupně invazí na Britské ostrovy, kontinentální Evropu i vznikem severoatlantických kolonií, od prvních nájezdů až po bitvu u Stamford Bridge v roce 1066; poté následuje oddělená chronologie Východu téhož období. V takových dílech většinou nalezneme i „úhledně zabalená“ samostatná témata typu „Kapitola 4: Náboženství“.

Tato kniha si klade za cíl nastolit odlišný přístup, který nespočívá jen v přiblížení vikingského pohledu na svět, ale i ve zdůraznění, že titíž lidé putovali po všech stezkách nedozírné mapy tehdejšího světa i jeho kultur – pro ně žádná železná opona neexistovala. Navíc je třeba vnímat jejich životy v celistvosti, kde se prolínají sféry

„náboženství“, politiky, pohlaví, obživy a všech dalších aspektů existence, a teprve z tohoto průniku se rodí samotné vnímání reality – zkrátka to, jak chápali svět kolem sebe. Co je pro někoho pouhou kulisou, na jejímž pozadí konají Vikingové své činy, je zde součástí podstaty.

Text knihy se dělí na tři hlavní části, rozčleněné přibližně chronologicky; bereme však ohled jak na posloupnost dějů, tak na jejich souběžnost. Nový svět, kde se Askr a Embla probrali k životu, se jmenoval *Miðgarðr* (Midgard), doslova „Místo uprostřed“ – odsud mimochodem pochází Tolkienova inspirace pro název říše Středozemě (Middle-earth). Je to samozřejmě i náš svět, ačkoliv Vikingové jej vnímali dost odlišně. Jeho geografické hranice byly zřejmě vymezeny jen vlastní zkušeností a cestováním. První část knihy zkoumá tuto říši z pohledu vikingského způsobu vnímání sebe sama i svého okolí a začíná náčrtkem této krajiny jak ve fyzickém smyslu, tak v jejích myšlení. Zaměřuje se na jejich unikátní pojetí osobnosti, pohlaví i místa jednotlivce uprostřed mnohých dimenzí všehomíra. Sem patří i setkání s ostatními druhy bytostí, s nimiž Vikingové svět sdíleli. Vydáváme se po stopách skandinávské civilizace od časů úpadku Západořímské říše i jejích vztahů s germánskými kmeny za hranicemi, bouřlivými věky 5. a 6. století až po dobu, kdy se na troskách starého světa zrodil nový řád. Přibližujeme tu společenskou sféru raného severského období: materiální kulturu každodenního života, osidlování krajiny, zastřešující struktury politiky, moci, obřadů, víry, zákona i války. Zkoumáme hranice mezi živými a mrtvými i mezi lidmi a neviděnou populací jiných bytostí, které je obklopovaly. Časová osa nás zavede do 9. století – což podle konvenčních zvyklostí odpovídá přibližně střední části doby vikingské.

Ve druhé části se vrátíme do počátků 8. století, ale poté se vydáme jinou cestou a budeme sledovat hlavní trendy sociopolitického vývoje a demografické faktory, které společně odstartovaly samotný fenomén Vikingů. Tehdy začala éra nájezdů, postupně eskalující od jednotlivých útoků až po dobyvačné invaze; to vše ve všudypřítomném kontextu expandujících obchodních sítí. Hlavním ohniskem zájmu je tu námořní kultura Skandinávie, vzestup mořských králů a rozvoj jedinečně mobilních pirátských pospolitostí. Zrození vikingské diaspory je patrné ve všech končinách, kam Seveřané přišli: podél východních řek do Byzance a arabského chalífátu, kde tito

bojovní kupci získali novou identitu známou jako Rusové; západním směrem na Britských ostrovech; na jihu v říších evropského kontinentu i ve Středomoří; a konečně i v rozlehlých pláních severního Atlantiku. Tato část mapuje zmíněné události až do počátku 10. století; užívá k tomu řadu paralelně pojatých narativů, podchyčujících simultánní události.

Třetí část nás přenese do poloviny 11. století, kdy fenomén Vikingů ovládl v nejrůznější podobě celý severní svět. K jeho důsledkům patří urbanistická revoluce skandinávských ekonomik a reorganizace venkova; zároveň došlo ke konsolidaci královské moci a zesílení vlivu nové víry. V zahraničí pak vznikla soupeřící vikingská mocenská centra a království – šlo o Franckou říši, Anglii, Irsko a skotské ostrovy. Rozkvět Islandské republiky vedl k plavbám na západ do Grónska a k prvnímu evropskému přistání v Severní Americe. Na východě došlo k ještě mocnější expanzi říše vikingských Rusů. Do roku 1050 byly vytyčeny hranice Norska, Dánska a nakonec i Švédska v podobě, v jaké *de facto* přečkaly až do současnosti. Skandinávské národy počaly zaujímat své místo na jevišti křesťanské Evropy.

Éra Vikingů neskončila nějakou specifickou událostí, k níž by došlo v určitou chvíli na nějakém konkrétním místě (stejně jako žádným podobným způsobem nezačala). Namísto toho se změnila v cosi jiného – došlo k posunu perspektivy a přijetí nových náhledů a Skandinávci se vydali po mnoha různých stezkách vstříc odlišné budoucnosti. Tato kniha začíná v okamžiku, kdy vlny vynesou na břeh světa naplavené dřevo a první lidský pár zanechá své stopy v písku. Tak vypadá počátek našeho rodu. Na jeho konci stojí poslední bitva a konec všehomíra, severská apokalypsa, Ragnarök. Tehdy vlci pohltnou slunce i měsíc, žhavé hvězdy se zřítí do moře a zahalí celý svět mlhou, otvorem v nebesích sem vtrhnou mocnosti temnot a bohové se naposledy vydají do války. Do té chvíle však zbývá ještě dlouhá, nesmírně klikatá cesta. Na jejím počátku zříme kmen stromu.

STVOŘENÍ MIDGARDU

I

DOMOV JEJICH PODOB

Svět Vikingů nebyl na první pohled nijak zvlášť výjimečný: obývali jej lidé, kteří vypadali přibližně stejně jako my, jen se jinak oblékali. Starali se o živobytí, obdělávali půdu a stavěli obydlí, jež by nám připadala starobylá, ale vcelku pochopitelně koncipovaná. Tak se věci ovšem jevily na povrchu, který ukrýval cosi velmi starého, odlišného a podivného.

Snaha o porozumění Vikingům musí směřovat pod tento klamavý zevnějšek, přímo do jejich myslí a dokonce i těl. Až na základě toho, co zde nalezneme, můžeme začít nahlížet na svět jejich očima.

Vikingové nebyli na světě sami, sdíleli jej s řadou „jiných“ – nejen lidí, ale i úplně odlišných bytostí. Nejvýznamnější z nich byli bohové a už to, že o nich hovoříme v množném čísle, odlišovalo vikingský svět od monoteistických kultur velkého kontinentu, který se rozkládal jižně od jejich domoviny. Vikingové znali rovněž nejrozumnější služebníky bohů i celý zástup dalších bytostí, duchů a děsivých stvoření, která dnes přežívají v truhličce s uklidňující visačkou „lidová tradice“, tehdy však bývala naprosto skutečná. Pojetí jejich skutečnosti je naprosto zásadní: Vikingové totiž *nevěřili* v tyto bytosti o nic víc, než my „věříme“ dejme tomu v existenci deště. Namísto toho o nich *věděli*; byla to stejně přirozená část jejich světa jako stromy a kameny. To, že je zrovna neviděli, nehrálo podstatnou roli.

Tyto tajemné bytosti, s nimiž se Vikingové dělili o životní prostor, obývaly i další světy. Zde nalézáme další rozdíl: realita, ve které Skandinávci žili, byla jen jednou z mnoha světů. Povědomá dualita „dobrého a špatného“ posmrtného života, obvyklá v řadě jiných náboženství, tu nabývala jiné podoby. Vikingové považovali ostatní

světy za říše náležející jiným obyvatelům, věděli však, že jsou jistým způsobem uspořádány a propojeny, takže ten, kdo znal správnou cestu, mohl procházet z jednoho do druhého.

A pokud sestoupíme opravdu „do nitra“ vikingského světa, člověk nedisponoval jakousi abstraktní duší (uznáváte-li takový koncept), ale skládal se z několika odlišných a občas i nezávislých bytostí, jakýchsi faset celistvé osoby.

Posuzovat Vikingy podle prvního dojmu by proto byla velická chyba, třebaže velmi obvyklá i u jejich současníků. Zdá se, že jen někteří učenci, zejména z řad křesťanů, odhalili pravou podstatu Vikingů, a svého poznání se obvykle zhrozili. Dnes toho však není zapotřebí. Pokud na Vikingy pohlédneme bez předsudků a s otevřenou myslí, dokážeme vstoupit do jejich světa.

Jasná srozumitelná mapa severské kosmologie neexistuje; v básních a písních nenajdeme ukrytý návod, který by dal ucelený smysl. Snad je to důsledek dlouhé a klikaté pouti přes řadu staletí, kterou tyto příběhy musely překonat, stejně dobře je ale možné, že jasný koncept nikdy neexistoval. Tím bychom se ale neměli příliš znepokojovat – kolik současných, třeba i velmi hluboce věřících křesťanů dokáže nakreslit přesnou mapu posmrtného života? Zároveň je důležité si uvědomit, že Seveřané nikdy neslyšeli o „severských mýtech“. Sbírky, které dnes pod tímto příhodným označením dostanete v knihkupectví, jsou výplodem mnohem pozdějších věků; navíc je sestavovali a sepisovali lidé, kteří neměli k jejich obsahu zrovna vstřícný postoj. Výsledek se nesmírně liší od živého světa ústní tradice, která se měnila s každým vyprávěním a ten, kdo putoval po údolích, pláních, horách a řekách tehdejší Skandinávie, pravděpodobně pod každou střechou slyšel trochu jiný příběh.

Jména jednotlivých světů i jejich vznik a podstatu popisují mytologické texty, shrnuté v *Poetické Eddě* i v obsáhlejší prozaické sbírce z pera Snorriho Sturlusona. Spolehlivost jeho informací je však velmi obtížné vyhodnotit, právě *proto*, že jsou tak podrobné a barvité. Snorri byl prohnáný křesťanský politik, který si intenzivně uvědomoval své místo ve světě – proč by vynakládal takové úsilí a pořizoval detailní záznam o spleťtých tradicích mrtvého náboženství, které bylo navíc v příkrém rozporu s učením církve, jejíž zájmy sám hájil? Odpověď snad spočívá v jednom z rysů skaldských básní, které

cituje: jejich duchovní témata téměř vždy slouží k jedinému účelu, k chvále králů a popisu jejich činů. Autor, který by tyto mytologické narážky a metafory opominul, by nedokázal správně pochopit a dál předávat hrdinské královské příběhy. Snad proto napsal Snorri svou *Eddu* – cítil potřebu oživit zdroje, které promění vzpomínky v politický nástroj. A naštěstí pro historiky zabývající se érou Vikingů nám Snorriho oddanost myšlence skandinávské monarchie skýtá hlubokou studnici vědomostí o vikingském Midgardu i ostatních světech. Použité náznamy bývají nepřímé, mají podobu otázek a odpovědí či zdráhavě sdílených tajemství, a přece z nich vystavávají útržkovité obrazy. Pro daný účel nám však – téměř – postačí.

Ve středu všeho se tyčil strom, či spíše Strom, který prorůstal všemi světy a propojoval je. Byl to obrovský jasan jménem Yggdrasil, tedy doslova „Yggův oř“. Ygg (Yggr) znamená *Hrozivý* nebo *Strášlivý* a jde o jedno z mnoha Ódinových jmen; zároveň poukazuje na další z podivuhodných vlastností Yggdrasilu, který nejenže propojoval jednotlivé říše, ale zároveň sloužil jako cesta mezi světy pro ty, kdo věděli, jak „si jej osedlat“. Nejspíš není náhodou, že první člověk byl stvořen právě ze dřeva jasanu. Snad jde i o symbol, který naznačuje, že se v lidské podstatě ukrývá jakási tajemná součást, která nás propojuje s všehomírem.

Na počátku nebylo nic, ani tráva nerostla, jen z prázdnoty zela nekonečná, pustá propast Ginnungagap. Přece však nebyla zcela prázdná, neboť v hlubinách jejího jícnu se ukrývala spící síla, zrnko jsoucna v nebytí, které jen čekalo na probuzení. Severním směrem (a světové strany jsou tu důležité) ležely ledové prostory „temného světa“ Niflheimu. Na jihu plál ohnivý Múspellheim. Z Niflheimu pramenily jedovaté řeky zvané Élivágy a jejich tok padal do Ginnungagapu, kde se měnil v led. Když se s ním střetly jiskry ohňů Múspelli, začal led tát a měnit se – krůpěje zvolna padaly a nabývaly tvaru. Tak vznikla první bytost z celého Stvoření: ledový obr Ymir. Brzy se k němu připojilo cosi dalšího, odlišná bytost jménem Audhumla – velická bezrohá kráva, která se bezcílně ubírala nicotou. Její mléko se stalo obrovou potravou.

Potom povstali bohové a jejich počátek byl podobný jako později vznik lidí, kteří vzešli z naplaveného dřeva. Jak už má dobytek ve zvyku, i Audhumla olizovala slanou jinovatku, která se usadila

na ledových krách, hromadících se v Ginnungagapu. Právě pod jejím jazykem se bohové probudili k životu. Prvního dne se objevily vlasy; druhého celá hlava. A třetího dne vystoupil z ledu do chladné prázdnoty nový tvor. Jmenoval se Búri a byl to předek celého božského rodu Ásů. Postupně se v tom bezútěšném místě začala objevovat další a další stvoření. Z kapek potu v Ymiho podpaží vznikli další obři; jedna z Ymiho nohou se spářila s druhou a povila dítě. K tomuto potomstvu náleželi i Bölthorn a jeho dcera Bestla, předkové obrů. Stěží si dokážeme představit, jak lidé doby vikingské vnímali tyto podivné příběhy, plné tajemství, protikladů a očividných nesmyslů. Snad jen uvážlivě pokývali hlavou a přijali je jako krůpěje prastaré moudrosti, přístupné jen vyvoleným? Nebo se jim smáli? Byly tyto hluboké, mystické příběhy „vlastnictvím“ starců, nebo šlo spíš o pohádky pro děti? Máme jen jedinou jistotu – v rozličných podobách přečkaly celá staletí a dospěly až do naší doby. Z toho vyplývá, že pro mnoho lidí v průběhu věků musely být velmi důležité.

Rovněž Búri zplodil syna a jeho jméno bylo Burr. Z Burrova spojení s obrynní Bestlou vzešli první Ásové. Byl to Ódin se svými dvěma bratry a právě oni dali světu jeho podobu. Událo se tak ale prostřednictvím pečlivě promyšlené vraždy.

Tři mladí bohové nastrojili Ymimu léčku, přepadli jej, zabili a doslova roztrhali na kusy. Vylila se Ymiho krev a bylo jí tolik, že se v ní utopili všichni obři vyjma dvou, Bergelmiho a jeho ženy, kteří se zachránili ve žlabu. Jejich potomky se stal celý rod ledových obrů, kteří si stvořili vlastní svět. Jednoho dne se vrátí a tehdy si připomenou zlý čin spáchaný Ódinem a jeho bratry.

Když hladina Ymiho krve poklesla, zavlekli bohové jeho tělo doprostřed Ginnungagapu. Z obrova roztrhaného masa stvořili zemi, z jeho vlasů stromy a z jeho krve všechna vodstva, která byla rudá. Z kostí vzešly skály a hory, ze zubů a ze stoliček balvany a skalní suť. A nade vším vztyčili klenbu nebes, zhotovenou z Ymiho lebky. Protože byla příliš těžká, ustanovili bohové čtveřici trpaslíků, kteří ji museli ze čtyř směrů podpírat. Trpaslíci se jmenovali Austri, Vestri, Nordri a Sudri a představovali světové strany. Potom bohové vymrštili k nebesům obrův mozek a z něj vznikly mraky.

Nakonec vztyčili bohové kolem světa veliký plot z Ymiho obočí – hráz, která měla chránit novou zemi před obrovským oceánem krve, jenž ji

obklopoval. Ohradu nazvali Midgard a to jméno nakonec připadlo celé říši, světu Jasanu a Jívy.

Tato poslední součást Midgardu – jeho ohraničení – je dobrým příkladem centralistického konceptu, s nímž se ve vikingském pojetí světa setkáváme. Přípona *-garðr* znamená doslova „uzavřený prostor“, tedy cosi definovaného svou hranicí. Ve skandinávských jazycích se dodnes užívá slovo *gård*, které znamená prostě „statek“, a to ve svém nejzákladnějším smyslu – osídlené, ohrazené místo, třeba o rozměrech celého světa. Ve stejném kontextu přešlo i do dalších jazyků, například angličtiny, kde se v podobě *yard* užívá dodnes, ve významu „dvůr“. Představa života „uvnitř zdí“ jako protikladu k chaosu za hranicí, nad nímž nemáme vládu, je jádrem vikingského pojetí osídlení a řádu. Tak přemýšleli a vnímali svět.

V Midgardu však stále vládla tma, proto bohové donesli světla, žhnoucí uhlíky z Múspellheimu a rozmístili je po nebeské báni. Nebeská tělesa byla zprvu zmatená; slovy *Vēdmíny písně*:

*Slavný druh měsíce,
slunce, z jihu
kraj oblohy pravou
objalo rukou.
Neznalo slunce,
kde sídlo jeho,
hvězdy neznaly,
kde jejich místa,
měsíc nevěděl,
jakou má moc.³*

Tehdy bohové vdechli nebesům řád. Ymiho lebka se rozjasnila, když po její klenbě vyjel Den s vozem, ozářeným sluncem; jeho bratr Máni (měsíc) jej následoval na koních, náležejících Noci. Ti dva se střídali ve věčném cyklu. (Jako další zajímavý vhled do uvažování Vikingů uvádíme fakt, že v jejich pojetí měla nebeská tělesa opačná „pohlaví“, než jak je běžné v současném anglosaském světě nebo v evropské či východní mytologii a filozofii: slunce bylo ženského

3 *Edda*, Praha: SNKLU, 1962. Přel. Ladislav Heger.

rodu a měsíc mužského.) Aby se slunce ani měsíc nezastavili ve svém pohybu, pronásledují je hladoví vlci. Tento hon skončí až o Ragnaröku, v den poslední bitvy a konce světa.

Právě tehdy se Óðin se svými bratry vydal po mořském břehu, kde leželo vyplavené dřevo, z něž povstal celý náš rod.

Souběžně se vznikem Midgardu a stvořením jeho obyvatel (časový rámec je v tomto případě mimořádně nejednoznačný) se zrodily i ostatní světy a v jejich středu se tyčil obrovský jasan. Některé z říší jsou si do jisté míry blízké. Nejvýše ležel *Ásgarðr* neboli Ásgard – další ohrazený prostor, doslova „místo, které patří Ásům“, tedy domov bohů. Byla to rozlehlá říše a její zvlněný kraj vyplňovaly lesy, pole, hory i jezera. Šlo v podstatě o nebeský odraz nižšího, lidského světa a vše tu bylo o tolik větší a krásnější, o kolik mocnější a půvabnější byli zdejší obyvatelé.

Říši bohů spojoval s říší lidí duhový most, klenoucí se mezi světy. Jmenoval se Bifröst neboli „mihotavá cesta“ a podle básní plál ohněm. Známý byl i jako „Most Ásů“ nebo „Cesta Mocností“ a jeho úlohou byla i obrana proti obrům. Pod ním bouřily veletoky dvou divokých, stále rozvodněných řek jménem Körmt a Örmt.

Říční tok rovněž odděloval Midgard od říše obrů, Jötunheimu (někdy se používá množné číslo, „Světy obrů“), ležícího na východě. Kdesi na pomezí těchto říší ležel *Járnviðr*, „Železný les“, odkud pocházeli obryněmi zrození vlci, kteří o Ragnaröku pohltnou slunce a měsíc.

Ještě dál na východ ležel *Útgarðr*, „Vnější říše“, divoká země daleko za světy lidí, bohů i obrů. Z příběhů se o ní dozvídáme jen málo, zdá se však, že šlo o neklidný, pochmurný kraj bez jasných kontur a pravidel a žily tu bytosti, jimž bylo lépe se vyhnout – trollové, příšery a zlé mocnosti. Málokterý poutník by se tam dobrovolně vypravil. V dochovaných textech bývají ve staletích následujících po éře Vikingů říše obrů i Vnější svět umísťovány postupně blíž a blíž k severu; zřejmě jde o snahu zohlednit křesťanský pohled na umístění pekla.

I Severané věřili, že existuje říše mrtvých, nedochovaly se však soudobé zmínky o povaze tohoto „podsvětí“, ani zda šlo o místo trestu. Jeho jméno znělo Hel, což má znepokojivě blízko k anglickému

výrazu pro křesťanské peklo. Konkrétní vztah mezi těmito dvěma pojmy však není známý, víme jen, že do pozdějších zdrojů se tu jasně promítají křesťanské představy. Někteří filologové namítají, že ve staré severštině je původní název spojený s čímsi podzemním a že jde nejspíš o metaforu s hrobem, což by dávalo smysl. Podle Snorriho leží stezka do Hel kdesi na severu a míří „dolů“. Jistě šlo o svět položený pod Midgardem; má sahat na devět lig pod zem, přes devět světů mrtvých. Nejnižší je pak položen temný Niflhel. Jeho hranice tvoří vysoký plot Nágrind. Vchod do podsvětí uzavírá „Brána mrtvých“, hlídaná strašlivým psem. Ten, kdo sem putuje, musí překročit řeku Gjöll, v níž víří nože i meče a srážejí se tu obrovské ledové kry; jediný způsob, jak ji překonat, je po mostě Gjallarbrú se zlatým zastřešením. Ten ovšem hlídá obryně Móðgud (*Móðguðr*).

I tyto světy propojuje obrovský jasan Yggdrasil. Mnozí se pokoušeli graficky znázornit soustavu světů severské mytologie, všechny tyto snahy jsou ale nanejvýš spekulativní a některé zabíhají až do fraškovitých fantazií New Age. Měly snad podobu soustředných kruhů, ležících v sobě, které se pohybovaly vnějším směrem jako vlny na vodě po dopadu kamene? Středem by pak byl kmen Světového stromu. Nebo byly uspořádány vertikálně, v jednotlivých „patrech“, navlečených na kmeni Yggdrasilu jako ose Všehomíra? Rovněž je možné, že spočívaly na jeho jednotlivých větvích. V *Písni o Grímnim* se praví, že Strom měl tři kořeny, které se pnuly nad světy lidí, obrů a mrtvých; Snorri ovšem uvádí jiné uspořádání, podle něj se klenuly nad světem bohů, obrů a nad Niflheimem.

Na rozdíl od svých pozemských příbuzných byl Yggdrasil věčně zelený a životní sílu čerpal z trojice pramenů, které vyvěraly pod jeho kořeny. Zdroje se i zde rozcházejí, zdá se však, že nejméně dva měly podobu studny. Pod kořenem v říši ledových obrů spočívala Mímiho studna, kterou hlídal stejnojmenný obr. V jejích vodách byla veškerá moudrost, pít se však dala jen z rohu Gjallarhornu. Kořen z říše bohů se zdvihal k nebesům (uvádí Snorri v souladu s rozporuplnou fyzikou severské kosmologie), pod ním však vyvěraly vody Urdiny studně, „pramene osudu“; zde se Ásové shromažďovali. Třetí kořen zasahoval do temného světa a sílu čerpal z pramene Hvergelmu, „vroucí, kypící vody“, odkud vyvěraly všechny řeky.

Severská kosmologie byla bezpochyby odvozená z jevů pozorovatelných v přírodě – koneckonců každý z nás už viděl duhový most

Bifröst. Vulkanická krajina Islandu, kde spatřila světlo světa většina dochovaných pramenů, bývá často místem impozantních střetnutí ledu a ohně, oné směsi, z níž povstaly světy. I Světový strom je snad odrazem lidského vnímání přírody. O tom, jak Vikingové chápali noční oblohu, hvězdy a souhvězdí, mnoho nevíme. Jen ve Snorriho díle se dochovalo několik nejednoznačných zmínek, které část historiků úplně pomíjí a jen někteří je berou vážně; jinak nemáme na čem stavět. Jeden islandský učenec je však přesvědčen, že předobrazem Yggdrasilu mohla být Mléčná dráha. To je jistě přijatelná interpretace, zejména pokud se nám podaří vymanit ze světelného smogu, jaký produkují naše města, vzhledneme k noční obloze a spatříme nedozírnou, vznešenou nádheru Mléčné dráhy, jejíž zářící ramena objímala nebesa jako větve stromu.

Podobu světů severské kosmologie můžeme aspoň vytušit ze zmínek, které se nám z těch dávných staletí dochovaly, a víme, že Yggdrasil prorůstal prázdnotou a všechny propojoval. Ale co jejich obyvatelé?

Obraz Vikingů dodnes podléhá rozšířeným stereotypním představám a o jejich božích a nadpřirozených bytostech to neplatí o nic méně. V obecném povědomí vládne názor, že božský svět Ásgardu sestával z jediné síně: Valhally (což je ve skutečnosti chybný viktoriánský přepis původního názvu Valhöll), kde žil Ódin; podle dnešních představ šlo o jakési „vikingské nebe“, tedy místo, kam po smrti přicházeli ti, kdo toho byli hodni. Zároveň bývá Valhalla synonymem pro celý posmrtný život v severském pojetí. Z dochovaných mýtů je však zřejmé, že šlo jen o jedno z mnoha obydlí, protože každé významné božstvo obývalo vlastní dvorec. Ten sestával z velké síně a přilehlých přístřešků, sloužících ostatním členům domácnosti, byly tu stodoly, stáje a ohrady pro dobytek. Obydlí bohů se zkrátka podobala panství vznešených vládců Midgardu, jen byla „povýšena“ na božskou úroveň. Ásgard ovšem nebyl jen imaginárním městem, ale krajinou, světem se všemi geografickými prvky.

Popsané zrození nejstarších bohů, kteří povstali z prvotního ledu, se v žádném případě netýká všech severských božstev. Bohové pocházeli ze dvou rodů: z Ásů, jejichž hlavou byl Ódin, a z Vanů, o nichž se zdá, že byli jakýmsi záhadným způsobem starší, třebaže v dochovaném mýtu o stvoření se o nich vůbec nemluví. Vanové

byli bohové země i jejího bohatství a zosobňovali vzájemnou závislost mezi lidmi a zemí v zemědělské společnosti. Ásové od nich byli jasně odlišeni: jejich společenství mělo zřetelnou patriarchální strukturu a projevovalo větší sklony k násilí (což neznamená, že by Vanové byli zcela mírumilovní). Ve *Vědmině písni* je popsáno, jak se oba dva božské rody nejprve střetly v hrozivé válce, která otřásla samotnými základy Ásgardu a skončila až po dlouhém jednání a výměně rukojmích.

Není úplně zřejmé, co každý z božských rodů ve skutečnosti symbolizuje, a nevíme ani, zda má smysl pokládat takovou otázku. Mohou být Vanové pozůstatkem hypotetických náboženství, vztahujících se k zemi samotné, která se patrně prosadila v době bronzové a rané době železné (tedy řadu staletí před érou Vikingů)? Je válka bohů velkolepým obrazem bouřlivých událostí v reálném lidském světě, konkrétně „teologickou metaforou“ přechodu do pozdní doby železné v 5. století? Někteří badatelé se domnívají, že ano, není však zdaleka zřejmé, jak vypadala víra prehistorických Skandinávců ve vzdálenější minulosti. V posledních dvou staletích jsme shromáždili mimořádné množství archeologických nálezů a podrobili je důkladné analýze, přesto se dosud nepodařilo získat ucelený obraz. Důležitou roli hrálo slunce a cykly nebeských těles, a také hraniční, přechodné oblasti (např. bažiny a mokřady), které mohly být vnímány jako projev sil podsvětních mocností. To vše se odráželo v hmotné kultuře i umění a tehdejší lidé uctívali tyto mocnosti četnými dary ukládanými do vody: přinášeli jim zlato a další drahé kovy, potraviny a zvířecí i lidské oběti. Zdá se, že v popředí náboženského zájmu stála „politika usmířování“ božstev, která měla zaručit dobrou úrodu, plodnost žen a nejspíš i úspěchy ve válkách. Takový přístup k náboženství není ničím neobvyklý a rozhodně se netýká jen Skandinávců z doby železné; do podobného uspořádání si ale snadno dosadíme právě Vany.

Podle pověstí bylo mezi božskými rody sjednáno příměří, potom se Vanové spojili s Ásy a od té doby se společně objevují v Ásgardu. Jde tu o obraz znovu vybudované společnosti? Odlišnost starších bohů se pak projevuje například jinými vlastnostmi či dovednostmi, a ne rozpory, které by oba božské rody rozdělovaly.

Hlavou Vanů je Njördr, studnice moudrosti, dárce dobré úrody, štědrého úlovku při rybolovu a dobrého větru do plachet. Jako

patron zemědělců a mořeplavců by byl dobrým kandidátem na nejvyššího boha panteonu doby bronzové a rané doby železné. Jeho sídlem je Nóatún, „domov lodí“. Tato postava od počátku ztělesňuje jeden z hlavních rysů Vanů, o nichž hovoří severské prameny: znepokojivý sklon k sexuální zvrhlosti. Své děti, Freyju a Freye, zplodil se svou vlastní sestrou. O těchto božských dvojčatech se pak říká, že mezi nimi byl rovněž milenecký vztah. Nezakrytá chlípnost byla pro Vany opravdu charakteristická, její negativní podtón však může být důsledkem zásahů pozdějších křesťanských autorů. Zejména Freyja představovala přesně ten typ nevázané, sexuálně nezávislé ženy, kterého se církev obávala.

Frey se ve starých záznamech objevuje jako vládce slunce a deště, bůh úrody, jezdec na zlatém kanci a pán vynikající lodi, kterou je možné složit do kapsy. Z jakéhosi důvodu je často spojován s pleme- nem obrů, s nímž bojuje a zároveň si mezi obryněmi hledá ženy. Jeho námluvy u sličné obryně Gerdy, vedené prostřednictvím služebníka, se odehrávají ve znamení nátlaku a hrozeb násilím. Frey je do velké míry sexuální bytost; z jedenáctého století se nám dochoval popis jeho zobrazení ve svatyni, kde je zachycen s obrovskou erekcí. Jeho sídlo leží v Álfheimu, „domově álfů“.

Jeho sestra Freyja je běžně popisována jako bohyně plodnosti a někdy dokonce lásky, jako by šlo o vikingskou obdobu Venuše. Taková kliše mají však jen málo společného s obrazem, jaký vyvstává ze starých pramenů. Freyja je zosobněním ženství ve všech jeho podobách a s veškerým potenciálem včetně plození dětí. V první řadě jde ale o nesmírně mocnou bytost a jedno z největších božstev. Freyja jen zřídka vystupuje v pasivní roli a důrazně odmítá snahy ostatních bohů, trpaslíků, obrů a dalších tvorů, kteří by si ji rádi podřídili. Projíždí světem ve voze taženém kočkami. Nedílnou součástí Freyjiny podstaty je její sexualita, kterou užívá pro potěšení, z lásky, ale i jako nástroje manipulace, někdy i s podtóny násilí. Třebaže je vdaná za boha Óda, její manžel se v mytologii takřka neobjevuje a Freyja si místo něj užívá s dlouhou řadou milenců (podle Lokiho spala s každým álfem a rovněž se všemi Ásy). Překrásný náhrdelník Brísingamen získala tak, že postupně ulehla se všemi čtyřmi trpasličími kováři, kteří jej stvořili; často se o ni ucházeli i obři. Freyja sváděla krále a dohnala je k tomu, že činili osudná rozhodnutí; obdařila svou přízní znesvářené, až je dovedla

ke vzájemnému zničení; využívala chlípnosti druhých pro vlastní zisk. Někteří jiní bohové, zejména Loki, se ji pokoušeli zostudit zahanbujícím líčením její promiskuity; ona však takové útoky vždy ignoruje. Jen ona sama rozhoduje, jak naloží se svým tělem a koho obdaří svou přízní (což nejspíš bohy pořádně rozčiluje) a názory ostatních pro ni znamenají jen málo. Navíc je bohyní válečných polí, kde se rovněž projevuje její moc. Oproti obecně rozšířenému názoru, že Vikingové, kteří padli v boji, odcházejí k Ódinovi do Valhally, má i zde Freyja neopominutelnou roli. Když bitva utichne, odebere se k Ódinovi jen polovina padlých válečníků; ostatní putují do Freyjiny nádherné síně jménem Sessrúmnir („Síň mnoha stolců“).

Podobné zkreslení, ať už historického či soudobého původu, se týká i ostatních ženských božstev, u nichž se spojení s plodností a úrodností stalo synonymem pro povrchní stereotyp. Proto bývá například Idun (strážkyně zlatých jablek, která bohům zajišťují věčné mládí) vnímána jako pasivní bohyně hojnosti, a ne jako bytost, která má v moci životy nesmrtelných. Přitom nešlo o jedinou bohyni ovlivňující samotný osud. Ódinova manželka Frigg působila de facto jako „manažerka“ Ásgardu a měla veliké slovo stran jeho uspořádání. Ostatní se skláněli před její autoritou, která jí náležela od přirozenosti; nešlo tudíž o dar, jímž by ji obdařil nějaký jiný bůh. Ano, bohyně byly sličné – v tom se obecný stereotyp nemýlí – jejich krása však vzbuzovala ve stejné míře touhu jako hrůzu.

Hlavní osobností mezi Ásy je Ódin, i když ze starých spisů nelze jednoznačně doložit, zda se opravdu těšil postavení vládce všech bohů. Je znám pod více než dvěma stovkami jmen: byl Maskou, Třetím, Jestřábem, Stromem vítězství, Pánem nemrtvých, Rozparovačem, Vysokým i mnoha dalšími. Ódin je bohem války, mocný bojovník, který hněvivě potrásá svým kopím jménem Gungnir. Je ochráncem králů i zavržených, zároveň je však mistrovským lhářem. Může vás svým darem učinit největším z básníků, nebo vás polapí do tenat zrady. Pravděpodobně vám svede ženu, ale není vyloučené ani to, že ulehne s vaším mužem. Jde o bytost plnou rozporů a svodů a není moudré mu důvěřovat. Moudrosti si však cení nade všechno – vzdal se pro ni jednoho oka – a je jen málo věcí, které by doopravdy nevěděl. Pomocí kouzel rozmlouvá s mrtvými a přiměje k řeči i těla oběšenců. Ódin dokáže nalézat místa, kde k sobě přiléhají jednotlivé světy, otevře jejich „švy“ – jen tolik, aby mohl

sám proklouznout – a pak putuje dál na svém osminohém koni Sleipnim, který má zuby pokryté vyrytými runami. Ódin ovládá nejlépe kouzla a vysílá svou mysl a paměť v podobě krkavců, kteří mu ze světa nosí zprávy. Jako správný král má Ódin několik obydlí: Valaskjálf, Gladsheimr a samozřejmě Valhallu neboli „Síň padlých“.

Vládcové Ásů jsou povětšinou spřízněni, větve jejich rodokmenů bývají ovšem značně spletené. Thór je Ódinův syn zplozený s obryní Jörd během jednoho z mnoha Ódinových mimomanželských „dobrodrůžství“. Thór byl nejsilnější z bohů, vládce větru a počasí, pán bouří i hromu. Úžasnou sílu, jíž vládl, ještě zdvojnásoboval jeho kouzelný opasek; nosil i železné rukavice, které mu dodávaly ještě větší moc: i díky nim mohl třimat své slavné kladivo Mjöllnir. Mnoho amuletů v podobě této zbraně se nám dochovalo z éry Vikingů až dodnes a je zřejmé, že lidé Thóra chovali ve veliké úctě. Tento prchlivý bůh byl zhoubcem obrů; jedna z básní sestává jen ze jmen jeho poražených protivníků a základ pověstí o Thórovi tvoří jeho bojová střetnutí. Jeho obydlím je Bilskírnir, který Snorri nazývá největším domem, jaký byl kdy postaven. Bylo v něm 540 síní a Thór jej sdílel s manželkou Síf, jejíž plavé vlasy byly tak krásné, že jí je každý záviděl a skaldové jich užívali jako metaforu pro zlato.

Zářící bůh Baldr, syn Ódina a Frigg, přebýval v nádherné síni Breidablikku. Každý jej miloval, dokonce i všechny věci, proto mu nic nemohlo ublížit. Baldrova nečekaná smrt přišla z rukou slepého Höda, dalšího z Ódinových synů. Ten však nespáchal svůj čin vědomě, vraždu zosnoval Loki a tím uvedl do pohybu řetězec událostí, které nakonec povedou k zániku světů. Höda na oplátku zabije Váli, další z Ódinových synů (zplozený pro změnu s bohyní Rindr), a tím přidá další kapitolu k historii prolévání krve mezi příbuznými.

Dalším z bohů je Ull, lučištník, stopař, lovec a lyžař. Jeho matkou je Síf (otcem však nejspíš není Thór). Ull v mýtech téměř nevystupuje, jeho jméno se však dochovalo v názvech mnoha posvátných míst po celé Skandinávii, nejčastěji ve Švédsku. Zdá se, že jeho uctívání bylo velmi rozšířené. Snorri říká: „Je dobré jej vzývat v boji muže proti muži jeden na jednoho.“ Ull užívá místo lodě štítu a jeho síň stojí v kraji nazývaném Ýdalir.

Heimdall, který zaduje na posvátný roh Gjallarhorn, obývá Himinbjörg, tyčící se u paty Bifröstu. Tento bílý bůh střeží duhový most v očekávání nevyhnutelné chvíle, kdy obři vytáhnou do války

3. Mocný na trůně? Tato malá soška, odlévaná ze stříbra, představuje honosný stolec a toho, kdo na něm sedí. Byla objevena roku 2009 pomocí detektoru kovů poblíž královského sídla v dánském Lejre. Vznikla přibližně kolem roku 900; znázornění krkavců, vlků i fakt, že postava má jen jedno oko (potvrzeno mikroskopickou analýzou) naznačuje, že jde o Ódina sedícího na stolci moci jménem Hlidskjálf. Šat, který má postava na sobě, však odpovídá naší představě o tehdejší ženskému oděvu, což sošce dodává na zajímavé nejednoznačnosti. Foto: Ole Manning, © Roskilde Museum, užito s laskavým svolením.

proti Ásgardu. Dochované zprávy o něm jsou velmi nejasné, když ale vznikaly písemné záznamy, šlo už bezpochyby o velmi starou legendu. Heimdall je synem devíti matek; má zlaté zuby, dohlédne na sto mil a cítí, jak roste tráva. Je strážcem na hradbách, a tuto roli bude plnit po celou věčnost, dokud kohout Gullinkambi („Zlatý hřebínek“) svým kokrháním neohlásí, že nadešel čas Ragnaröku.

Jedním z nejstarších bohů je Týr. Snorri jej považuje za dalšího z Ódinových synů, jiné prameny mu však připisují původ v rodu obrů. Stopy jeho uctívání můžeme vysledovat až do hluboké germánské prehistorie. Byl proslaven svou odvahou a statečností, třebaže konkrétních zmínek známe jen málo. I jeho jméno se ale dochovalo v podobě názvů řady posvátných míst, proto lze usoudit, že se těšil veliké úctě. Stejně jako ostatním významným bohům, i jemu